

Co-funded by
the European Union

EuroCivic Lab

Az EuroCivic Lab projekt:

**Az európai identitás és polgárság
megerősítése az SDG-k, a társadalmi
aktivizmus és a Living Lab módszertan révén
az iskolai oktatásban**

WP2

**Tanárképzési csomag az európai identitás
újbbóli megerősítéséhez innovatív képzési
megközelítéseken keresztül**

**Az európai uniós polgárságra nevelés
kézikönyve**

**Szerző: Guszmann Gergely
Hozzájárulások: Siauliai 'Saules' Primary School,
Salesianos do Porto-Colégio, Torbali Atatürk**

Az EuroCivic Lab projekt: Az európai identitás és polgárság megerősítése az SDG-k, a társadalmi aktivizmus és a Living Lab módszertan révén az iskolai oktatásban

2024-1-HU01-KA220-SCH-000251467

Az Európai Unió finanszírozásával. A kifejtett nézetek és vélemények azonban kizárólag a szerző(k)é, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió vagy az Erasmus+ Nemzeti Iroda ŠMPF álláspontját. Sem az Európai Unió, sem a támogatást kezelő szervezet nem tehető felelőssé ezekért.

Creative Commons License

CC BY-NC 4.0

Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! 4.0 Nemzetközi

A licenc előírja, hogy a felhasználók feltüntessék a szerző nevét (megfelelő forrásmegjelölést adjanak). Lehetővé teszi az anyag terjesztését, remixelését, átdolgozását és továbbfejlesztését bármely médiumban vagy formátumban, kizárólag nem kereskedelmi célokra.

Az európai uniós polgárságra nevelés kézikönyve	6
1. Bevezetés	6
1.1 Célkitűzések és célcsoport	6
1.2 Kapcsolódás az európai uniós és globális környezethez	7
1.3 A fenntartható fejlődési célokhoz (SDGs) és az Európai Unió jövőjéhez való relevancia	8
1.4 A kézikönyv szerkezete	9
2. Célkitűzések és tanulási eredmények	11
2.1 Tanulási célok	11
2.2 Kulcskompetenciák	12
3. Az uniós polgárság	14
3.1 Kulcsfogalmak és alapelvek	14
3.2 A kontextusok átfogó tárgyalása	16
3.2.2 Az európai uniós intézmények és a polgári részvétel	18
3.2.3 Az uniós polgárság és identitás	21
3.2.4 Az aktív polgári részvétel lehetőségei	24
4.1 Technológiai fejlesztések és a digitális polgárság	27
4.2 Környezeti és társadalmi kihívások	30
4.3 Az EU szerepének átalakulása a globális térben	33

5. Az Európához való tartozás erősítése az iskolákban	38
5.1 Tantermi integráció	38
5.2 A pedagógusok szakmai fejlődése	39
6. Oktatási és módszertani javaslatok	41
6.1 Tanítási stratégiák	41
6.2 Digitális eszközök és források	42
6.3 Innovatív tanulási megközelítések	45
6.4 Értékelési módszerek	47
7. Összegzés és kulcsüzenetek	48
7.1 A fő koncepciók áttekintése	48
7.2 Reflexiós kérdések	49
7.3 Gyakorlati alkalmazások	49
8. Önértékelő tesztkérdések	51
8.1 Önellenőrző kérdések	51
8.2 Tudásalapú kérdések	52
8.3 Alkalmazható gyakorlatok	54
9. Függelék	55
9.1 Fogalomjegyzék	55
9.2 Rövidítések	57
9.3 Ajánlott honlapok és olvasmányok	57
9.4 Gyakran Ismételt Kérdések (GYIK)	59

Hivatkozások

61

The EuroCivic Lab project
2024-1-HU01-KA220-SCH-000251467

universität
wien

Project Partners

Az európai uniós polgárságra nevelés kézikönyve

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és 3 partneriskola együttműködésével

(Siauliai 'Saules' Primary School, Salesianos do Porto-Colégio, Torbali Atatürk Anadolu Lises)

1. Bevezetés

1.1 Célkitűzések és célcsoport

A kézikönyv elsősorban az európai általános és középiskolai oktatásban dolgozó pedagógusok, intézményvezetők és más nevelési-oktatási szakemberek számára készült. Fő célkitűzése, hogy gyakorlati eszközöket és elméleti alapokat nyújtson az Európai Unió (EU) polgárságának tanításához, igazodva a tanulócsoportok sokféleségéhez és az eltérő tantermi viszonyokhoz.

A tartalom a tanulóközpontú, inkluzív és jogalapú állampolgári nevelés iránti igényre reagál. Olyan megközelítést képvisel, amely képessé teszi a fiatalokat európai uniós polgárságuk megértésére, kifejezésére és megélésére. A kézikönyv segítséget nyújt a pedagógusoknak abban, hogy a tanulókat hozzásegítsék:

- az EU jogi és intézményi keretrendszerében való tájékozódáshoz;
- az identitás és a valahová tartozás többszintű formáinak felismeréséhez és reflexív értelmezéséhez;
- a demokratikus folyamatokkal és az állampolgári kihívásokkal kapcsolatos kritikai gondolkodás fejlesztéséhez;
- felelős, tájékozott polgári cselekvéshez helyi és transznacionális szinten egyaránt.

A kézikönyv a EuroCivic Lab projekt részeként a polgárságra nevelés szakpolitikai keretei és a tantermi gyakorlat közötti távolság csökkentésére törekszik, különös tekintettel

az állampolgári kompetenciák fejlesztésére, a társadalmi befogadás erősítésére és a demokratikus kultúra támogatására.

1.2 Kapcsolódás az európai uniós és globális környezethez

Az Európai Unió mélyreható átalakulás időszakát éli: a digitalizáció, a környezeti kihívások sürgető jellege, a demográfiai változások, a geopolitikai instabilitás, valamint a demokratikus értékek újbóli mérlegelése egyszerre formálják a közös politikai teret. Ilyen környezetben az uniós polgárság több, mint jogok összessége: a társadalmi ellenállóképesség, a szolidaritás és a befogadó részvétel polgári erőforrása. (Descamps, 2019a; Lisbon Declaration, 2022).

A kézikönyv összhangban áll az Európai Unió stratégiai prioritásaival, többek között az alábbiakkal:

- Az Európai Oktatási Térség célkitűzéseivel, amely a polgárságra nevelést a minőségi és befogadó iskolai nevelés-oktatás egyik alapvető pilléréként kezeli;
- A Digitális Oktatási Cselekvési Tervvel, amely hangsúlyt helyez a digitális polgárságra és a médiaműveltség fejlesztésére;
- Az Európai Zöld Megállapodással, amely az ökológiai tudatosságot a polgári felelősségvállalással kapcsolja össze;
- Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaival (SDG-k), amelyek megalapozzák az EU társadalmi igazságosságra, emberi jogokra és globális együttműködésre irányuló szakpolitikáit.

Globális szinten az európai fiatalokat egyre inkább transznacionális kihívásokra adott cselekvésre szólítják fel: a migráció és a dezinformáció kérdéskörétől a klímaaktivizmuson át egészen a technológiai etika dilemmájáig. Az iskolák ezért kulcsfontosságú színterek, ahol a tanulók elsajátíthatják a demokratikus társadalmakban való érdemi részvételhez szükséges készségeket, attitűdöket és ismereteket.

A kézikönyv az angol *citizenship* kifejezést az európai uniós összefüggésben következetesen „polgárságként” használja (uniós polgárság / európai uniós polgárság / polgári részvétel). A választás oka, hogy az Európai Unió nem állam, hanem egy szupranacionális szervezet, ezért a magyar „állampolgárság” – amely erősebben állami jogi tagságot sugall – csak korlátozottan feleltethető meg az EU-s jogállás jellegének. A tagállami (nationality) kontextusban, vagy általános fogalomhasználatban ugyanakkor a „(tagállami) állampolgárság” terminust használja, mivel az uniós polgárság jogalapja a tagállami állampolgárság fennállása. A két fogalom elkülönítése a szövegben a jogi pontosságot és a pedagógiai érthetőséget egyaránt szolgálja.

1.3 A fenntartható fejlődési célokhoz (SDGs) és az Európai Unió jövőjéhez való relevancia

Az uniós polgárság közvetlenül kapcsolódik az Egyesült Nemzetek Szervezete Fenntartható Fejlődési Programjában megfogalmazott célok jelentős részéhez. A szabad mozgáshoz, a határokon átnyúló munkavállaláshoz és tanuláshoz való jog, valamint az egyenlő bánásmód elve tágabb vállalásokkal áll összhangban: az inkluzív oktatással (SDG 4), a nemek közötti egyenlőséggel (SDG 5), a tisztességes munkával és gazdasági növekedéssel (SDG 8), továbbá az egyenlőtlenségek csökkentésével (SDG 10). Ezek a jogosultságok olyan közös polgári teret erősítenek, ahol a részvétel és a méltányosság nem pusztán nemzeti, hanem európai ügy. A környezetvédelem, a társadalmi igazságosság és a demokratikus részvétel előmozdításán keresztül az uniós polgárság a globális célokhoz is hozzájárul, így a klímavédelemhez, a békéhez, valamint a hatékony és elszámoltatható intézmények megerősítéséhez.

Az Európai Unió a fenntarthatóságot, az innovációt és a szolidaritást jövőbeli fejlődési irányának meghatározó elemeiként értelmezi. Az Európai Zöld Megállapodás, az Európai Szociális Pillér és a digitális átalakulásra irányuló stratégiák jól mutatják, miként kapcsolják össze az uniós intézmények a szakpolitikai eszközöket a hosszú távú célokkal, amelyek az emberek és a bolygó jólétére irányulnak. A prioritások nem válnak el a polgárságtól: az uniós

polgárság részeként az Európai Unió társadalmi szerződésének értelmezéséhez is hozzátartoznak. A globális kihívásokra adott uniós válaszok keretében a polgárokat részvételre ösztönzik azoknak a döntéseknek a formálásában, amelyek a közegészségügyet, a környezetet, az oktatást és a digitális jogokat érintik. A közös felelősségvállalás erősíti egy összekapcsoltabb és fenntarthatóbb Európa eszményét.

A pedagógusok gyakorlati feladatokon keresztül vihetik be a tanterembe ezeket a témákat. A tanórák SDG-khez – például a tiszta energiához, a fenntartható városokhoz vagy a minőségi oktatáshoz – való kapcsolása kézzelfoghatóvá teszi a tanulók számára, hogy az uniós polgárság a mindennapi életet érintő kérdésekről is szól. Csoportmunkák vizsgálhatják például, miként illeszkedik az iskola energiafelhasználása az EU klímapolitikai céljaihoz, vagy hogyan kapcsolódik a helyi szelektív hulladékgyűjtés a körforgásos gazdaság elveihez. Megközelítés segíti annak felismerését, hogy az iskolában megszerzett tudás egy tágabb, Európa egészére és azon túl is kiterjedő életminőség-javító törekvés részévé válik. A mindennapi tapasztalatokhoz kapcsolt tanulási helyzetek egyszerre adnak értelmet az uniós polgárságnak és az SDG-knek.

1.4 A kézikönyv szerkezete

A kézikönyv felépítése lépésről lépésre vezeti végig a pedagógusokat az uniós polgárságra nevelés alapozó ismereteitől a gyakorlati megvalósításig:

A 2. fejezet meghatározza azokat a kulcsfontosságú tanulási célokat és kompetenciákat, amelyeket a tanulóknak el kell sajátítaniuk. A fejezet uniós keretrendszerekre támaszkodik – így különösen az „Egész életen át tartó tanuláshoz” szükséges kulcskompetenciák rendszerére és az Európa Tanács RFCDC keretrendszerére –, és tisztázza, milyen tudás-, készség- és attitűdelemek alapozzák meg az aktív és befogadó állampolgárságot európai összefüggésben.

A 3. fejezet közérthetően bemutatja az uniós polgárság jogi alapjait, a kapcsolódó jogokat és az intézményi struktúrát. Ismerteti a legfontosabb szerződéseket, a szabad

mozgáshoz és a politikai részvételhez hasonló alapjogokat, valamint az uniós intézmények szerepét. A fejezet kitér a kettős állampolgárság, az európai identitás és a polgári részvétel témáira, továbbá bevezet olyan részvételi mechanizmusokat, mint az európai polgári kezdeményezés.

A 4. fejezet azokra az újonnan formálódó társadalmi és politikai kihívásokra összpontosít, amelyek meghatározzák, mit jelent ma polgárnak lenni. Vizsgálja, miként befolyásolja a klímaváltozás, a digitalizáció, a dezinformáció és a geopolitikai átrendeződés a fiatalok részvételét és a befogadást. A pedagógusok támogatást kapnak ahhoz, hogy naprakész esettanulmányokkal és tantárgyközi tevékenységekkel kapcsolják a témákat a tanulók mindennapi tapasztalataihoz.

Az 5. fejezet azt járja körül, miként erősítheti az iskola az európai valahová tartozás élményét. Irányelveket ad az inkluzív pedagógiai gyakorlatokhoz, az osztálytermi kultúra alakításához és az egész intézményt érintő kezdeményezésekhez. A fejezet arra ösztönzi a pedagógusokat, hogy a sokféleséget erőforrásként kezeljék, és a helyi tapasztalatokat európai értékekhez, illetve demokratikus hagyományokhoz kapcsolják.

A 6. fejezet gyakorlati oktatási stratégiákat, eszközöket és értékelési módszereket mutat be az uniós polgárságra nevelés megvalósításához. A fejezet kitér a projektalapú tanulásra, a gamifikációra, a szimulációkra és a kortársak által vezetett tanulási formákra. Használható tanácsokat ad digitális eszközökhöz, közösségi partnerségekhez és a formatív értékelés alkalmazásához.

A 7. fejezet összegzi a kézikönyv főbb gondolatait, és reflexiós kérdéseket kínál a pedagógusok számára. Támogatja az egyéni vagy team-alapú szakmai önértékelést, valamint ösztönzi az állampolgári tanulás beépítését a különböző tantervi területekbe.

A 8. fejezet mintafeladatokat tartalmaz önértékeléshez és tudásméréshez, amelyek segítségével tanulók és pedagógusok egyaránt nyomon követhetik a kulcsfogalmak

megértését és alkalmazását. Nyitott reflexiós kérdéseket, feleletválasztós ellenőrző tételeket és valós helyzetekre épülő, forgatókönyv-alapú feladatokat is közöl uniós kontextushoz kötve.

A 9. fejezet kiegészítő forrásokat gyűjt egybe: a kulcsfogalmak glosszáriumát, a gyakran használt rövidítések listáját, válogatott ajánlott olvasmányokat a mélyebb tájékozódáshoz, valamint egy GYIK-részt, amely gyakori megvalósítási és szakpolitikai kérdésekre ad választ.

A kézikönyv felépítése a „miért”-től a „hogyan”-ig vezeti az olvasót az uniós polgárságra nevelés folyamatában. A tartalom használata során érdemes folyamatosan támaszkodni a mellékletekre: a fogalmak tisztázása, a példák elmélyítése és a tantermi adaptáció támogatása érdekében.

2. Célkitűzések és tanulási eredmények

2.1 Tanulási célok

A továbbképzési anyag tanulási céljai az alábbiak. A célok egyaránt vonatkoznak a kognitív megértésre és a pedagógiai kompetenciák fejlesztésére.

A kézikönyv feldolgozását követően az olvasók képesek lesznek:

- megérteni az uniós polgárság jogi alapjait és történeti fejlődését;
- ismertetni az uniós polgársághoz kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket;
- az uniós polgárság fogalmait közérthetően bemutatni úgy, hogy a jogi kereteket a tanulók mindennapi tapasztalataihoz kapcsolják;
- olyan tanulási környezeteket tervezni, amelyek az európai identitást egyszerre közös és sokszínű jelenséggént jelenítik meg, a befogadásra, a kölcsönös tiszteletre és az egyenlő részvételre építve;

- az uniós polgárságot olyan témákhoz kapcsolni, mint a mobilitás, az emberi jogok és a kulturális csere, ösztönözve a tanulókat a demokratikus értékek közösségi szintű átgondolására;
- gyakorlati eszközöket alkalmazni olyan tanórai tevékenységekhez, amelyek fejlesztik a kritikai gondolkodást és elősegítik a polgári részvételt helyi, nemzeti és uniós szinten;
- a mindennapi pedagógiai gyakorlatba integrálni az EU prioritásait, így a környezeti fenntarthatóságot, a digitális átalakulást és a társadalmi kohéziót;
- támogatni a tanulókat abban, hogy felismerjék szerepüket felelős és tájékozott polgárként európai és globális összefüggésben.

2.2 Kulcskompetenciák

A kézikönyv a kompetenciák fejlesztését az Egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák európai referenciakerete (2018), a Demokratikus kultúrához szükséges kompetenciák referenciakerete (RFCDC) (Európa Tanács, 2018), valamint az Európai Oktatási Térség átfogó célkitűzései alapján támogatja.

A kulcskompetenciák közé tartoznak:

- Állampolgári és szociális kompetencia: a jogok, intézmények, jogszabályok és demokratikus folyamatok megértése; felelős részvétel a közéletben.
- Kulturális tudatosság és kifejezőkészség: az európai kulturális örökség, a nyelvi sokféleség és az interkulturális párbeszéd értékelése.
- Digitális kompetencia: digitális technológiák etikus és kritikai használata állampolgári tevékenységekben és információhoz jutásban.
- Kritikai gondolkodás és politikai műveltség: állampolgári kérdések elemzése, információk értékelése és megalapozott vélemények kialakítása.

- Empátia és a sokféleség tisztelete: többféle nézőpont felismerése, az egyenlőség értéként kezelése és a befogadó közösségek támogatása.
- Fenntarthatóság és globális tudatosság: a helyi cselekvések összekapcsolása globális kihívásokkal, mint a klímaváltozás és az emberi jogok.

A pedagógusok számára a kézikönyv az alábbi szakmai kompetenciákat erősíti:

- az uniós értékekre építő, inkluzív és részvételre ösztönző tanórák tervezése;
- az uniós polgársággal kapcsolatos tartalmak beágyazása a különböző tantárgyakba;
- módszertani alkalmazkodás a heterogén tanulócsoportokhoz, különös tekintettel a kevesebb lehetőséggel rendelkező tanulóira.

A célok és kompetenciák együtt koherens keretrendszert alkotnak az uniós polgárságra nevelés iskolai megvalósításához: a közös európai értékekre építenek, és az érdemi, tanulóközpontú tanulási folyamatokat helyezik előtérbe. Az uniós polgárságra nevelés világos kapcsolatot teremt az európai szintű állampolgári tudás és a helyi közösségek mindennapi részvételi gyakorlatai között. Az uniós intézmények működésének, a polgárok jogainak és a tagállamok közötti döntéshozatal logikájának megértése segíti a tanulókat abban, hogy felismerjék: e struktúrák közvetlenül kapcsolódnak saját élethelyzeteikhez.

Akár egy lakossági fórumon való részvételről, akár egy helyi ifjúsági tanácshoz való csatlakozásról, akár egy közösségi projektben vállalt szerepről van szó, a tanulók fokozatosan megértik, hogy a demokratikus cselekvés nem szűkül le a választásokra vagy a nemzeti szintű vitákra. A demokratikus részvétel a kisléptékű, helyi kezdeményezésekben is megjelenik, amelyek közös európai értékeket tükröznek – így a befogadást, a részvételt és a szolidaritást.

3. Az uniós polgárság

3.1 Kulcsfogalmak és alapelvek

Az uniós polgárság iskolai bevezetéséhez először szükséges megérteni működését, egyszerre jogi státuszként és polgári eszmeként. Az 1992-es Maastrichti Szerződés által létrehozott uniós polgárság minden olyan személyre kiterjed, aki valamely tagállam állampolgárságával rendelkezik. Nem váltja fel a nemzeti állampolgárságot, hanem kiegészítő réteggént kapcsolódik hozzá.

Az uniós polgárok olyan jogosultságokkal rendelkeznek, amelyek lehetővé teszik a Unión belüli letelepedést, munkavállalást, tanulást, valamint a politikai részvételt. E jogok közé tartozik a szabad mozgás, a tartózkodási jog, az egyenlő bánásmód elve, a konzuli védelem, továbbá a helyhatósági és az európai parlamenti választásokon való szavazás és jelöltként indulás lehetősége akkor is, ha a polgár másik tagállamban él. A jogosultságok jogalapját az Európai Unió működéséről szóló szerződés 20. cikke rögzíti, amely az uniós polgárságot a nemzeti állampolgárságot kiegészítő jogállásként határozza meg.

Az uniós polgárság a politikai hovatartozás értelmezésének átalakulását jelzi. Az állampolgárság már nem kizárólag a nemzetállami keretben értelmezhető: az Európai Unióban a polgári státusz nemzeti és szupranacionális szintek között oszlik meg. Többről van szó, mint szimbolikus fogalomról; a tagság fogalmát úgy értelmezi újra, hogy posztnacionális dimenziót nyit, amely túlmutat a hagyományos határokon. Az uniós polgárság a jogok, a polgári részvétel és a határokon átnyúló lehetőségek összekapcsolására épül, és kézzelfogható keretet ad az európai közéletben való részvételhez. Következésként többretegű identitás jön létre: az egyének egyszerre rendelkeznek nemzeti és európai jogi státusszal. Az uniós polgárság nem pusztán a nemzeti állampolgárság meghosszabbítása, hanem önálló jogi kategóriaként is értelmezhető (Descamps, European citizenship in practice , 2019).

A politikatudományi elméletek – így a posztacionalizmus és a többszintű kormányzás – értelmezési keretet adnak az uniós polgárság sajátos szerkezetéhez. A posztacionális megközelítések az uniós polgárságot olyan konstrukcióként értelmezik, amely a polgári identitást a határokon túlra tágítja: a demokratikus legitimáció és a részvétel nem kizárólag egyetlen állam keretei között nyer értelmet. A többszintű kormányzás fogalma ezzel párhuzamosan azt ragadja meg, hogy a döntéshozatali jogosítványok több szinten oszlanak meg – helyi, regionális, nemzeti és európai szinteken –, ami a polgároktól olyan demokratikus részvételt feltételez, amely egynél több hatalmi szinthez kapcsolódik.

Az állampolgári nevelés keretrendszerei e gondolatokra építve ösztönzik az iskolákat arra, hogy a tanulókat felruházzák a különböző demokratikus közegekben való részvételhez szükséges tudással, készségekkel és értékekkel. E kontextusban gyakran jelennek meg olyan fogalmak, mint az aktív állampolgárság, a részvételi demokrácia és a deliberatív párbeszéd: mindegyik arra irányul, miként lehet hatni a szakpolitikákra, kapcsolatba lépni az intézményekkel, és felelősen cselekedni a közös polgári terekben.

Az uniós polgárság fejlődése az integráció történetének meghatározó fordulópontjaihoz kötődik. A Maastrichti Szerződés teremtette meg az alapokat, majd a későbbi reformok – különösen az Amszterdami és a Lisszaboni Szerződés – kiterjesztették a jogi és politikai hatókört. Az Európai Unió Alapjogi Chartája és az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlata tovább pontosította, mit jelent az uniós polgárság a gyakorlatban. Történeti ív mutatja, hogy az uniós polgárság nem statikus kategória: időben bővült és újraértelmeződött, párhuzamosan az identitásról, befogadással és demokratikus elszámoltathatóságról szóló vitákkal.

Az oktatás számára mindez lehetőséget kínál arra, hogy az absztrakt jogokat a megélt tapasztalatokhoz kapcsolja – mobilitási programokon (például Erasmus+), iskolai partnerségeken vagy olyan közösségi projekteken keresztül, amelyek közös európai értékeket jelenítenek meg. Megközelítés nem kizárólag jogi terminusként kezeli a polgárságot, hanem

támogatja a tanulói reflexiót is arról, mit jelent együtt élni egy sokszínű és demokratikus Európában.

3.2 A kontextusok átfogó tárgyalása

3.2.1 A jogi környezet

Az uniós polgárságot a Maastrichti Szerződés vezette be 1992-ben, új jogi és politikai kapcsolatot létrehozva az egyének és az Európai Unió között. Valamennyi tagállami állampolgár számára a „Unió polgára” jogállást is biztosítja, amint azt az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 9. cikke és az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 20. cikk (1) bekezdése rögzíti. A nemzeti állampolgárság továbbra is az állami jogi tagság alapja, az uniós polgárság azonban erre épül rá, és olyan jogosultságok körét terjeszti ki, amelyek valamennyi tagállamban érvényesülnek. Ide tartoznak a polgári és politikai jogok – így különösen a szabad mozgás, a tartózkodás és az egyenlő bánásmód –, továbbá azok a részvételi mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik az egyének bekapcsolódását az Unió demokratikus életébe. A Lisszaboni Szerződés megerősítette a keretet azáltal, hogy kötelező jogi erővel ruházta fel az Európai Unió Alapjogi Chartáját, amely az uniós jog hatálya alatt alkalmazandó polgári, politikai, gazdasági és szociális jogokat egységes szerkezetben foglalja össze.

Az uniós polgárok alapvető jogai több tekintetben túlmutatnak azon, amit a nemzeti állampolgárság tipikusan biztosít. A polgárok szabadon mozoghatnak, élhetnek és dolgozhatnak bármely tagállamban anélkül, hogy külön tartózkodási engedélyre vagy vízumra szorulnának. Jogosultak arra, hogy lakóhelyük szerinti országban – az adott állam állampolgárságától függetlenül – szavazzanak és jelöltként induljanak a helyhatósági, illetve az európai parlamenti választásokon. Hasonló jogosultságok a legtöbb nemzeti jogrendszerben szokatlanok vagy eleve nem hozzáférhetők, mivel a választójog és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés többnyire az adott állam állampolgárai számára fenntartott terület. Az uniós polgárok konzuli védelem iránti kérelmet is előterjeszthetnek egy másik tagállam képviselőjénél, ha saját államuknak nincs külképviselete az adott országban,

továbbá egy másik uniós tagállamban – az egyenlő bánásmód feltételei mellett – hozzáférhetnek közszolgáltatásokhoz, oktatáshoz vagy egészségügyi ellátáshoz. A jogosultságok jogi természetűek, bíróság előtt érvényesíthetők: a nemzeti bíróságok és az Európai Unió Bírósága egyaránt szerepet játszik abban, hogy az uniós polgárságból fakadó jogok gyakorlati működését értelmezze és pontosítsa. (Maciejewski & Bux, 2024).

A jogokkal együtt kötelezettségek is járnak, még ha az uniós jog ezeket kevésbé rögzíti kifejezett formában. A polgároktól elvárható a fogadó állam jogszabályainak tiszteletben tartása, az Unió demokratikus életében való részvétel, valamint a másokkal vállalt szolidaritás. Az uniós polgárság ugyanakkor nem ír elő közvetlen, egységes uniós jogi kötelezettségeket – például katonai szolgálatot vagy adófizetési kötelezettséget – a nemzeti rendszerekben meghatározottakon túl; inkább a megosztott polgári felelősség tágabb normatív elvárására épül. Az Európai Unióról szóló szerződés II. pontja tovább erősíti a kapcsolatot azzal, hogy az Európai Parlamentet az uniós polgárok közvetlen képviseleti intézményeként határozza meg. Emellett támogatja a részvételi demokrácia erősítését olyan eszközökön keresztül, mint az európai polgári kezdeményezés, valamint az intézményi átláthatósághoz és információhoz való hozzáférés. A Szerződések ugyanakkor a „Európa népei” többes számú megfogalmazásával arra is utalnak, hogy tartós feszültség áll fenn a nemzeti sokféleség és az egységes, közös polgári identitás igénye között. (Waele, 2010).

A politikatudomány és az állampolgári nevelés kutatói mindezt gyakran a posztnacionális állampolgárság egyik formájaként írják le: olyan keretként, amelyben a jogi identitás és a demokratikus részvétel nem szorul a nemzetállam határai közé. Megközelítés új módon értelmezi a hovatartozást, és lehetővé teszi, hogy a polgárok intézményekkel és közösségekkel saját származási országukon túl is kapcsolatot építsenek, illetve cselekvő módon részt vegyenek a közéletben. Következmenyként az uniós polgárság nem csupán kiegészíti a nemzeti kereteket, hanem az állampolgárság terjedelmét és léptékét is újradefiniálja.

3.2.2 Az európai uniós intézmények és a polgári részvétel

Az Európai Uniót gyakran összetett rendszerként írják le, működésének középpontjában mégis olyan intézmények állnak, amelyek Európa polgárait szolgálják. Az intézmények nemcsak jogszabályokról és szakpolitikákról hoznak döntéseket, hanem többféle csatornát is biztosítanak arra, hogy a polgárok közvetlenül részt vegyenek az Unió jövőjének alakításában. Ebben a struktúrában az Európai Parlament, az Európai Bizottság és az Európai Unió Tanácsa elkülönülő feladatkörökkel rendelkezik; együtt adják az uniós kormányzás gerincét.

Az Európai Parlament közvetlenül képviseli az uniós polgárokat. Az európai parlamenti képviselőket (EP-képviselőket) öt évente választják, ami világos lehetőséget teremt a polgárok számára az uniós szakpolitikák befolyásolására. A Parlament vitatja és elfogadja a jogszabályokat – gyakran a Tanáccsal közösen –, és ellenőrzési funkciója révén elszámoltathatósági kapcsolatot tart fenn a Bizottsággal szemben. A polgárok petícióval fordulhatnak a Parlamenthez az őket érintő ügyekben, közvetlen hangot adva problémáiknak és javaslataiknak.

Az Európai Unió Tanácsa, amely a tagállami minisztereket tömöríti, a tagállamokat képviseli. A Tanács kulcsfontosságú döntéshozó fórum: a Parlamenttel együtt tárgyalja és fogadja el a jogszabályokat. Az Európai Bizottság a végrehajtó szerepkört tölti be. Jogalkotási javaslatokat terjeszt elő, felügyeli a végrehajtást, és gondoskodik arról, hogy az uniós jogot megfelelően alkalmazzák. A Bizottság emellett nyilvános konzultációkat szervez, valamint véleményezésre közzéteszi a tervezeteket, lehetőséget adva egyéneknek és szervezeteknek arra, hogy a jogszabályok véglegesítése előtt hozzájáruljanak a jogalkotási folyamathoz. A polgárok és a vállalkozások megoszthatják nézeteiket az új uniós szakpolitikákról és a hatályos jogszabályokról.: HAVE YOUR SAY https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say_hu

A választásokon túl az Európai Unió a részvétel eszközeinek széles körét alakította ki. Az európai polgári kezdeményezés (European Citizens' Initiative, EPK/ECI) a részvételi

demokrácia egyik eszköze; a (EU) 2019/788 rendelet szabályozza (2020 óta alkalmazandó). Lehetővé teszi, hogy legalább hét tagállamból származó egymillió uniós polgár felkérje az Európai Bizottságot: hatáskörén belül terjesszen elő jogalkotási javaslatot. A polgárok emellett petícióval fordulhatnak az Európai Parlamenthez, panaszt nyújthatnak be az európai ombudsmanhoz hivatali visszasság (maladministration) gyanúja esetén, valamint iratbetekintést kérhetnek az uniós intézményektől (Gamon, 2019). A nyilvános konzultációk lehetőséget adnak egyéneknek, civil szervezeteknek és vállalkozásoknak arra, hogy véleményezzék a tervezett szakpolitikákat, és így a döntés-előkészítésben sokféle szempont érvényesülhessen. A mechanizmusok a választások közötti időszakban is bekapcsolódást kínálnak az uniós kormányzásba, a demokratikus részvétel folytonosabb formáját teremtve meg.

A mechanizmusok léte ellenére használatuk nem széles körű. A részvételi eszközök ismertsége alacsony, sokan nem tudnak jogaikról, vagy nem látják át, miként élhetnek velük. A rendszer széttagolt, az egyes eszközök között kevés a koordináció, ami bizonytalanságot okozhat abban, hol érdemes elkezdni. Gyakran azok kerülnek előnybe, akik több idővel, magasabb iskolázottsággal és nagyobb anyagi erőforrásokkal rendelkeznek. Következésképpen az uniós részvétel nem mindig tükrözi az Unió társadalmi sokféleségét. További probléma, hogy a polgári hozzájárulások nem minden esetben kapcsolódnak átlátható módon a szakpolitikai kimenetekhez, ami kiábránduláshoz vezethet. A hiányosságok nyomán egyre gyakrabban merül fel a kérdés: miként kapcsolható erősebben a részvételi demokrácia a tényleges döntéshozatalhoz.

A fenti dilemmákra válaszul javaslatok születtek állandó konzultatív testületek beillesztésére az uniós intézményi keretbe. A 2021–2022-es Európa jövőjéről szóló konferencia tapasztalataira építve – amelyben több száz, véletlenszerűen kiválasztott polgár vett részt strukturált vitákban – kutatók és gyakorlati szakemberek egy új modellt vetnek fel: egy Polgárok Kamaráját (Citizens' Chamber). A koncepció szerint a testület állandó jelleggel, véletlenszerűen kiválasztott, deliberatív folyamatokban tapasztalattal rendelkező uniós

polgárokból állna. Feladata az alulról szerveződő (bottom-up) kezdeményezések (például EPK-k és petíciók) javaslatainak, illetve a top-down jellegű parlamenti és tanácsi előterjesztéseknek az áttekintése lenne. Az értékelés alapján a Kamara javasolhatná egy tematikus Polgári Panel (Citizens' Panel) felállítását – például választási reform, klímapolitika, digitális jogok vagy az uniós fellépés bármely területe kapcsán.

A Polgári Panelek mélyreható tanácskozást folytatnának, titkársági támogatással, majd konkrét ajánlásokat fogalmaznának meg az uniós intézmények számára. Az Európai Bizottságtól, az Európai Parlamenttől és a Tanácstól elvárásként jelenne meg, hogy reagáljanak az ajánlásokra, és az előrehaladásról beszámoljanak az Unió helyzetéről szóló éves beszéd keretében. A modell a polgárokat közelebb vinné a döntéshozatal centrumához, és világosabb kapcsolatot teremtené a társadalmi input és az intézményi cselekvés között. A Kamara szükség esetén újra összehívhatná a paneleket, például egy szakpolitika különböző fázisaiban, vagy akkor, ha utánkövetéshez további polgári visszajelzés szükséges.

A javaslat egyik előnye, hogy nem igényel szerződés módosítást. Bevezetése megvalósulhatna az intézmények közötti intézményközi megállapodás útján. A megoldás a nyilvános részvétel láthatóbb, strukturáltabb és nagyobb hatású formáját emelné be az uniós demokratikus életbe. A polgári részvétel összekapcsolása a jogalkotási ciklussal, továbbá egy állandó reflexió, visszacsatolási és elszámoltathatósági mechanizmus kialakítása mérsékelhetné a képviselet jelenlegi hiányosságait és a meglévő eszközök alacsony társadalmi láthatóságát.

Az állampolgári nevelés szempontjából ezek a fejlemények rávilágítanak arra, hogy az uniós demokratikus részvétel nem korlátozódik a választásokra vagy a „magas szintű” intézményi egyeztetésekre. A tanulók és pedagógusok feltárhatják, miként születnek a jogszabályok, hogyan emelhetnek a polgárok ügyeket napirendre, és milyen módon befolyásolhatják az uniós cselekvést petíciók, konzultációk, illetve új deliberatív struktúrák révén. Az intézmények és mechanizmusok megértése nem pusztán állampolgári ismeret: annak felismeréséhez is hozzájárul, hogy az uniós demokrácia folyamatosan bővíti

eszköztárát, és kísérletezik új részvételi formákkal. Iskolai projektek épülhetnek például polgári panelek működését modellező szerepjátékokra vagy parlamenti szimulációkra, illetve helyi kutatásokra arról, miként hatnak uniós szakpolitikák a mindennapi életre – összekötve a tantermi tanulást a tágabb európai polgári térrel.

Az uniós polgári részvétel egyszerre tükrözi a demokratikus innováció nehézségeit és lehetőségeit. A rendszer fejlődés alatt áll; a hozzáférhetőség és a befogadás még nem teljes körű, ugyanakkor történnek lépések a javítás irányába. Nyitottabb, átláthatóbb és elszámoltathatóbb Unióhoz olyan aktív polgárok szükségesek, akik ismerik a rendelkezésre álló eszközöket, és képesek azokat használni. Ahogy az EU tovább kísérletezik részvételi modellekkel, új demokratikus terek jönnek létre – olyan terek, amelyek formálásában iskolák, közösségek és egyének egyaránt szerepet vállalhatnak (Alemanno, 2024).

Az uniós intézmények „hozzáférhetőbbé” tételéhez a pedagógusok olyan tantermi szimulációkat tervezhetnek, amelyek a valós döntéshozatali folyamatokat tükrözik. Egy, a klímapolitikáról szóló tanácsi tárgyalás szimulációja az Európai Unió Tanácsában, vagy egy szerepjáték keretében lefolytatott európai bizottsági meghallgatás lehetőséget ad a tanulóknak arra, hogy feltérképezzék az intézményi szerepeket, meggyőző érveket dolgozzanak ki, és megtapasztalják az uniós szereplők közötti hatalmi egyensúly működését. A digitális szabályozásról vagy az EU bővítéséről folytatott viták segítik a tanulókat abban, hogy kritikai módon kapcsolódjanak a jelenkori szakpolitikai dilemmákhoz, miközben gyakorolják a deliberatív párbeszédet és az állampolgári kommunikációt. Ezek a módszerek nemcsak az intézményi eljárások megértését támogatják, hanem megerősítik a tanulóknak azt a tapasztalatot is, hogy a demokratikus részvétel átlátható, elsajátítható és megvalósítható.

3.2.3 Az uniós polgárság és identitás

Az európai identitás az európai integráció folyamatával párhuzamosan formálódott. A nemzeti identitásokkal szemben – amelyeket gyakran a közös nyelv, a származás vagy a történeti narratívák alakítanak – az európai identitás alapját az együttműködés, a jogok

rendszere és a közös értékek melletti elköteleződés adja. Ahogy a Jacques Delors-nak, az Európai Bizottság egykori elnökének tulajdonított mondás tartja: „A közös piacba nem lehet beleszeretni.” A megjegyzés egy lényegi pedagógiai kihívásra mutat rá: az EU ugyan erős intézményrendszert és gazdasági kölcsönfüggőséget épített ki, önmagukban azonban ezek ritkán váltanak ki olyan érzelmi kötődést, amely a nemzeti identitásoknál sokszor természetesnek tűnik. A pedagógusok számára mindez azt a kérdést veti fel, miként lehet a diákokat Európához tartozásuk emberi, társadalmi és polgári dimenzióival megszólítani.

Az európai identitás a gyakorlatban a nemzeti és az uniós szintű kötődések összekapcsolódásaként értelmezhető. A Maastrichti Szerződés az uniós polgárság bevezetésével 1993-tól olyan, a nemzeti határokon átnyúló jogokat biztosított a tagállamok állampolgárainak, mint a más tagállamokban való szabad mozgás és tartózkodás, a helyhatósági és európai választásokon való szavazás és jelöltként indulás, más tagállam konzuli képviseletének igénybevétele, illetve az uniós intézményekhez benyújtott petíció lehetősége. E jogosultságok azonban a tagállami állampolgársághoz kötöttek. Az így létrejövő modell a nemzeti és a föderális hagyományok között helyezkedik el, egyik logikát sem valósítja meg teljes körűen; ezért nehezen tekinthető posztnacionális identitásnak a fogalom szoros értelmében.

A közös európai identitás erősítésére több kezdeményezés is irányult. 1973-ban az Európai Gazdasági Közösség kilenc tagállama elfogadta az Európai identitásról szóló nyilatkozatot, amely nemcsak közös szimbólumokról, hanem olyan értékekről is beszélt, mint a demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság. Ezzel párhuzamosan az integráció szimbolikus eszköztárat is kialakított, hogy a projekt láthatóbb, könnyebben azonosítható arculatot nyerjen: a tizenkét csillagos zászlót, Beethoven „Örömdóját” himnuszaként, valamint május 9-ét Európa-napként. A szimbólumok célja egy olyan közösségi képzet megteremtése volt, amely a 19–20. századi nemzetépítés gyakorlatához hasonlóan képes integráló identitásformáló szerepet betölteni. Egyes kutatók ezt a stratégiát „euro-

nacionalizmusnak” nevezték, arra utalva, hogy a nemzetépítés eszközeit alkalmazza egy határokon átívelő európai identitás konstruálására.

A szimbólumok következetességet teremthetnek, mély érzelmi kötődést azonban nem feltétlenül hoznak létre. Az európai integrációból több olyan kulturális alap is hiányzik, amely a „erős” identitások kialakulását támogatja: egységes közös nyelv, közös médiatér, vagy széles körben elfogadott „alapító történetek”. Maga az „európai” jelző is többértelmű lehet. Az Európai Unióról szóló szerződés 49. cikke szerint bármely „európai állam” kérheti a tagságot, Törökország csatlakozási folyamatáról folytatott viták azonban jól mutatták, hogy Európa definíciója a politikai érdekek és a percepciók függvényében is változhat. (Yeong, 2013).

Az európai identáshoz való viszony is eltérő mintázatokat mutat. Az EU-s polgárok közül sokan állítják, hogy „európainak” is érzik magukat, ez az önazonosság azonban ritkán váltja fel a nemzeti identitást. Inkább egymásra rétegződő, részben átfedő kötődésformákról beszélhetünk. Az Erasmus+ programhoz hasonló uniós lehetőségek, a többnyelvű oktatás, valamint a határokon átnyúló digitális eszközök használata gyakran meghatározza, mennyire alakul ki Európához való kapcsolódás. A Lisszaboni Nyilatkozat (2022) szerint e lehetőségek különösen erősen hatnak azokra a fiatalokra, akik különböző tagállamokban élnek, tanulnak vagy dolgoznak.

Egységes „alpnarratíva” hiányában is sokan az uniós polgárságból fakadó jogaikon és mindennapi tapasztalataikon keresztül azonosulnak az EU-val. Egy 2013-as Eurobarometer-felmérés szerint a válaszadók 81%-a ismerte az uniós polgárság fogalmát, és 78% tudta, hogy az a nemzeti állampolgársághoz kapcsolódik. Ugyanakkor mindössze 46% nyilatkozott úgy, hogy teljes mértékben érti, mit is jelent az uniós polgárság a gyakorlatban. A tudatosság a legmagasabb szinten olyan országokban jelent meg, mint Románia, Szlovákia és Lengyelország, amelyek 2004-ben és 2007-ben csatlakoztak. Ezzel szemben néhány régebbi tagállamban – például Németországban és Belgiumban – alacsonyabb szintű megértésről és bevonódásról számoltak be. (European Union Citizenship, 2013).

A szakadék mérséklése érdekében az Európai Unió arra törekedett, hogy az identitást szorosabban összekapcsolja a demokratikus részvétellel. A Polgárok Európai Éve (2013) az uniós polgárság bevezetésének huszadik évfordulójára emlékeztetett, és azt a célt szolgálta, hogy növelje az uniós polgárságból fakadó jogok ismertségét. A kezdeményezés egyúttal a 2014-es európai parlamenti választásokon való részvételre is ösztönzött, valamint a polgárok bevonódását kívánta erősíteni egy olyan időszakban, amikor az euróövezeti válság során csökkent az EU iránti bizalom. Az Európai Bizottság egy 2012-es jelentése így definiálta a részvételi állampolgárságot (participatory citizenship): a megközelítés nem merül ki az intézményekkel való kapcsolattartásban, hanem kiterjed a helyi közösségi és civil társadalmi tevékenységekben való aktív részvételre is. (Yeong, 2013). Megközelítés az európai identitást nem elvont vagy pusztán szimbolikus jelenséggént mutatja be, hanem olyan valósággént, amelyet cselekvésen és bevonódáson keresztül lehet megélni.

Az európai identitás nem váltja fel a nemzeti identitást. Egy további réteget ad hozzá: közös jogokat biztosít, és lehetőséget teremt arra, hogy a polgárok a határokon átívelően is részt vegyenek a demokratikus életben. Érzelmű töltete nem feltétlenül azonos a nemzeti identitásával, ugyanakkor értékekre, védelmi garanciákra és együttműködésre épülő polgári keretet kínál. Az integráció folytatódásával az identitás várhatóan sokszínű marad: különböző történeti tapasztalatok és kulturális mintázatok formálják, miközben az uniós polgárságból fakadó jogok és felelősségek kapcsolják össze. (Yeong, 2013).

3.2.4 Az aktív polgári részvétel lehetőségei

Az aktív állampolgárság a közösség és a társadalom életében való érdemi részvételt jelenti: szavazást, szervezetekhez való csatlakozást, önkéntességet, valamint a változást igénylő kérdésekben való nyilvános megszólalást. Az Európai Unióban a részvétel a jogok ismeretét és használatát is magában foglalja: polgárként vagy lakosként lehetőség nyílik a helyi és az európai választásokon való részvételre, kampányokhoz való csatlakozásra, sőt akár új jogszabályok kezdeményezésére is az európai polgári kezdeményezés révén. Az aktív (állam)polgár politikailag, demokratikusan és társadalmilag felelős személy, aki képes akaratát

nyilvános térben megfogalmazni, és kész alternatív megoldásokat javasolni helyi, nemzeti és globális problémákra. Részvételi forma egy reagálóképesebb és befogadóbb Európai Uniót támogat, ahol az emberek nem pusztán passzív megfigyelők, hanem a szakpolitikák és a közösségi élet alakításának aktív szereplői. (Guszmán, 2009).

Európa-szerte az aktív (állam)polgárság eszméje az Európai Unió befogadást támogató törekvéseinek egyik fontos eleme. Az oktatás, a munka és a társadalmi részvétel mellett jelenik meg, és országonként eltérő módon méri, a fókusz azonban azonos: miként kapcsolódnak be az emberek a közéletbe. Ide tartozhat például, hogy hány újonnan érkező szerez állampolgárságot vagy hosszú távú tartózkodási jogot, illetve hányan jutnak választott tisztségekbe vagy befolyással bíró pozíciókba.

A mai fiatalok számára több, valóban érdemi lehetőség kínálkozik Európához való kapcsolódásra. Az Erasmus+ program lehetővé teszi, hogy tanuljanak vagy önkénteskedjenek külföldön, miközben a kontinens egy másik térségében szerzett mindennapi tapasztalatokon keresztül élhetik meg az európai együttélés valóságát. Az Európai Szolidaritási Testület pedig alkalmat ad arra, hogy számukra fontos ügyek mellé álljanak – a helyi közösségek támogatásától a környezeti kezdeményezésekben való részvételig. A programok többet nyújtanak, mint pusztán utazási vagy készségfejlesztési lehetőségek: erősítik a valahová tartozás élményét, és segítenek megérteni, hogy a fiatalok hangja számít.

A digitális platformok szintén támogatják a bevonódást. Ifjúsági portálokon, online kérdőíveken, nyilvános konzultációkon és közösségimédia-kampányokon keresztül a fiatalok közvetlenül is megoszthatják véleményüket, illetve jelezhetnek problémákat az uniós intézmények felé. Az említett csatornák nem csupán szimbolikus gesztusok: valós részvételi és befolyásolási lehetőségeket teremtenek.

Az iskolában az aktív állampolgárság nem merül ki tananyagban vagy tényismeretben. A felkészítés lényege, hogy a tanulók gondolkodjanak, kérdezzenek és bekapcsolódjanak. A tanulási folyamat segít megérteni a jogokat, a felelősségeket, valamint annak értékét, hogy

közös térben élünk másokkal, akik eltérően gondolkodhatnak vagy élhetnek. Egyes országokban az állampolgári nevelés önálló tantárgy, máshol történelem- vagy etikaoktatásba ágyazódik; a cél ugyanakkor azonos: a fiatalok kapjanak eszközöket ahhoz, hogy megszólaljanak, megalapozott döntéseket hozzanak, és szerepet vállaljanak a körülöttük lévő világban. Az aktív állampolgárság szerepet ad: beleszólást, részvételt, és annak felismerését, hogy a jövő alakításában nemcsak elvben, hanem a mindennapi életben is van mozgáster. (Quick guide to active European citizenship).

Az (állam)polgárság megélt tapasztalatként való beágyazásához a pedagógusok olyan részvételi tevékenységeket valósíthatnak meg, amelyek a demokratikus gyakorlatokat tükrözik. Európai parlamenti választások szimulálása, diákok által kezdeményezett és vezetett társadalmi hatású projektek szervezése, vagy az iskolai közösséget érintő helyi ügyekben lebonyolított iskolai népszavazások mind lehetőséget adnak arra, hogy a tanulók közvetlenül megtapasztalják a közélet működését. A tevékenységek fejlesztik a kommunikációs, tárgyalási és döntéshozatali készségeket, miközben láthatóvá teszik a méltányosságot, az átláthatóságot és a befogadás értékeit. Az ilyen gyakorlatok valós uniós szakpolitikai kapcsolódásokkal – például az Ifjúság Európai Évéhez kapcsolódó kezdeményezésekkel vagy a digitális részvételi platformokkal – tovább erősítik a tanulási helyzetek tétjét. A kapcsolás segíti a diákokat abban, hogy saját szerepüket aktív hozzájárulóként lássák az európai demokratikus térben.

4. Jövőbeni kihívások és kilátások

4.1 Technológiai fejlesztések és a digitális polgárság

A technológiai változás alapvetően alakítja át, hogyan élnek, tanulnak és vesznek részt az emberek a demokratikus életben az Európai Unión belül. A mesterséges intelligenciától (MI) a közösségi médiáig a digitális platformok a mindennapok részévé váltak: befolyásolják, miként kapcsolódunk egymáshoz, hogyan férünk hozzá szolgáltatásokhoz, hogyan formálunk és fejezünk ki véleményt, valamint hogyan veszünk részt a társadalmi folyamatokban. Az eszközök új lehetőségeket nyitnak a közéletben való részvételre – különösen a fiatalok számára –, ugyanakkor új felelősségeket és kockázatokat is hoznak, elsősorban a dezinformáció, az adatvédelem és az algoritmikus befolyás kérdéskörében.

Az MI-t már most is széles körben alkalmazzák több területen, így például az egészségügyben, a közigazgatásban, a közlekedésben és az oktatásban. Az iskolai környezetben az MI-t például a tanulás személyre szabására és a visszajelzések automatizálására használják. Tágabb társadalmi szinten az állami szereplők számára a tervezés és a szolgáltatásnyújtás javításában is segítséget jelenthet. Az MI-rendszerek ugyanakkor felerősíthetik az elfogultságokat, szűkíthetik az információhoz való hozzáférést, és olyan döntéseket hozhatnak, amelyek vitatása nehéz vagy átláthatatlan. Az Európai MI Hivatal az MI-rendelet (AI Act) keretében több szereplőt bevonó konzultációt indít a megbízható, általános célú MI-modellekről. A kezdeményezés kiegészíti azt a felhívást, amely az érdeklődőket az első Általános célú MI Magatartási Kódex (General-Purpose AI Code of Practice) kidolgozásában való részvételre hívja; a folyamat tervezetten 2024 szeptembere és 2025 áprilisa között zajlik. A beérkező anyagok és a célzott kérdésekre adott válaszok alapján készül el a Kódex első tervezete. A szabályozás világos követelményeket határoz meg a kockázati szint szerint. A magas kockázatú alkalmazások – például a toborzásban vagy a bűnüldözésben használt MI – szigorú feltételekhez kötöttek az alapjogok védelme érdekében. A kevésbé érzékeny felhasználásokra – például termékajánlásokra – enyhébb előírások vonatkoznak.

A szabályozás mellett az EU olyan mesterséges intelligenciába is beruház, amely a közérdeket szolgálja. A Digital Europe és a Horizon Europe programok finanszírozzák a kutatást, támogatják a határokon átnyúló együttműködést, és erősítik a digitális infrastruktúrát a tagállamokban. Megközelítés a közös előrehaladást ösztönzi, és hozzájárulhat ahhoz is, hogy az innováció irányát ne kizárólag a nagy technológiai vállalatok határozzák meg. Ahhoz azonban, hogy ez a modell működjön, az embereknek érteniük kell a használt technológiákat – és azt is, miként formálják e digitális eszközök a mindennapi életüket (European approach to artificial intelligence, 2025).

Itt válik nélkülözhetetlenné a digitális polgárság. Az EU értelmezésében a digitális polgárság nem merül ki a digitális készségekben: magában foglalja az online térben való kritikai gondolkodás képességét, a tiszteletteljes kommunikációt és együttműködést, a személyes adatok védelmét, valamint a digitális demokráciában való részvételt. Az Európa Tanács által elindított Digitális polgárságra nevelés európai éve (2025) azt a célt szolgálja, hogy e kompetenciák rendszerszinten épüljenek be az oktatásba. A kezdeményezés arra ösztönzi az iskolákat, hogy ne csupán a technikai jártasságot fejlesszék, hanem a digitális terekben érvényesülő polgári felelősségvállalást, a befogadást és a demokratikus tudatosságot is erősítsék. (Unlocking the Democratic Power of Digital Citizenship: The European Year of Digital Citizenship Education 2025, 2025).

Az iskolai gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy a diákok időt és teret kapnak a kérdésre: hogyan befolyásolják a közösségimédia-platformok, mit látok? Mi a dezinformáció, és hogyan különböztethető meg a tényektől? Miként gyűjtik és használják fel az adataimat? A beszélgetések beépülhetnek az állampolgári nevelésbe, a történelem- vagy etikaórákba. Meghívott előadók – például informatikai szakemberek vagy online biztonsággal foglalkozó szakértők – szintén segíthetik a feldolgozást. Az iskolák együttműködhetnek helyi szervezetekkel, civil szervezetekkel (NGO-kkal) vagy digitális szakértőkkel annak érdekében, hogy közösen vizsgálják a felelős digitális viselkedést és a technológia demokratikus szerepét.

A digitális részvétel nem csupán elmélet. A fiatalok valódi uniós szintű kezdeményezésekhez is kapcsolódhatnak, például az Erasmus+, az Európai Szolidaritási Testület vagy az Európai Ifjúsági Portál révén, amelyek lehetőséget adnak kapcsolatteremtésre, szakpolitikai vitákhoz való hozzászólásra, illetve társadalmi ügyek támogatására. A digitális eszközök azt is megkönnyítik, hogy konzultációkban vegyenek részt, kezdeményezéseket írjanak alá, és határokon átívelően is kifejezzék politikai véleményüket.

A pedagógusok számára a digitális polgárságra felkészítés azt jelenti, hogy segítik a diákokat eligazodni a digitális világban, és megtalálni benne a saját helyüket. A felkészítés része annak megmutatása, hogyan lehet felelősen részt venni a közéletben – online és offline egyaránt –, miközben tudatosulnak a technológiai változással járó lehetőségek és kockázatok. Az EU elképzelése szerint a digitális eszközöknek nem kizárólag gazdasági célokat kell szolgálniuk, hanem hozzá kell járulniuk egy tájékozottabb, aktívabb és befogadóbb társadalomhoz.

Ahhoz, hogy a digitális polgárság ne maradjon pusztán tanórai téma, a pedagógusok együttműködhetnek informatikai koordinátorokkal, digitális biztonságért felelős munkatársakkal vagy külső online biztonsági szakértőkkel a tanulási élmények közös megtervezésében. Az együttműködések speciális tudást hozhatnak be az osztályterembe: az uniós adatvédelmi szabályozás működésétől kezdve a dezinformáció felismerésének gyakorlati fogásain át a digitális lábnyom tudatos kezeléséig. Közös műhelymunkák, diákok által készített „digitális charta”, vagy online etikai dilemmákat feldolgozó, helyzetgyakorlatokra épülő beszélgetések segítenek abban, hogy a digitális kompetenciák valós élethelyzetekhez kapcsolódjanak, és védelmi tudatossággal társuljanak. Ez a közös megközelítés önmagában is a szakterületek közötti együttműködés demokratikus gyakorlataként jelenik meg a diákok előtt.

4.2 Környezeti és társadalmi kihívások

Európa mélyreható környezeti és társadalmi átalakulásokon megy keresztül, amelyek újrendezik a társadalmak működését és azt is, miként élik meg a polgárságot. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) szerint a klímaváltozás a kontinensen gyors ütemben halad előre. Az emelkedő hőmérsékletek, a gyakoribb aszályok, árvizek és erdőtüzek, valamint a biodiverzitás csökkenése és a szennyezés egyre nagyobb terhet ró a természeti ökoszisztémákra és a közegészségügyre. Már 2021 és 2023 között is a szélsőséges időjárási eseményekhez kapcsolódó gazdasági károk meghaladták a 170 milliárd eurót. A kihívások nem távoliak és nem pusztán elméletiek: hatnak az élelmiszer-termelésre, a városi infrastruktúrára, a levegőminőségre és a tiszta vízhez való hozzáférésre. A következmények ráadásul egyenlőtlenül oszlanak meg: a sérülékeny csoportok gyakran súlyosabban érintettek, és lassabban képesek talpra állni, ami tovább mélyítheti a már meglévő társadalmi egyenlőtlenségeket. (State of Europe's environment, 2025).

Az Európai Unió válasza abban áll, hogy a fenntarthatóságot a politikai és jogi keretrendszer központi elemévé emelte. Az Európai Zöld Megállapodás és az európai klímarendelet (European Climate Law) valamennyi tagállamot a 2050-ig elérendő klímasemlegesség céljához köti. A szakpolitikák többet jelentenek pusztán intézményi célkitűzéseknél: a jövő nemzedékek iránti felelősségvállalást is kifejezik. A szakirodalom mindezt gyakran a „transzformatív kormányzás” egyik formájaként írja le, amelyben a rendszerszintű változáshoz demokratikus bevonódásra és széles társadalmi támogatottságra van szükség. Az uniós polgárság így már nem kizárólag jogállásról vagy mobilitásról szól; magában foglalja az egészséges környezetben való élet igényét, valamint a környezet megóvásáért viselt felelősséget is. (State of Europe's environment, 2025).

A polgárság változó értelmezése kurrens folyamatokra reagál és egyre inkább az „ökológiai polgárság” felfogása felé mozdul el. A részvétel itt többet jelent a szavazásnál vagy a jogszabályok betartásánál. A mindennapi döntések is ide tartoznak: mit és mennyit fogyasztunk, hogyan közlekedünk, miként szervezzük a közösségeinket, illetve hogyan

kapcsolódunk be a környezetpolitikák alakításába. A keretben az egyéni szerep szorosan összefonódik a közösséggel, mert a közösen meghozott döntések határozzák meg társadalmaink hosszú távú „egészségét” és teherbíró képességét. A környezeti igazságosság nem választható el a társadalmi igazságosságtól. Az EU „igazságos átmenet” (just transition) koncepciója arra irányul, hogy az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való átállás ne mélyítse tovább a meglévő egyenlőtlenségeket. Az energia-, mezőgazdasági és ipari szerkezetváltást olyan társadalompolitikai intézkedések kísérik, amelyek a munkavállalók, az alacsony jövedelmű háztartások és a vidéki közösségek védelmét célozzák. A környezeti és társadalmi kohézió melletti kettős elköteleződés illeszkedik az Európai Unió alapelveihez, különösen a szolidaritás és a befogadás normáihoz. (Descamps, The European added value of Union Citizenship, 2019).

Európa egymással összefonódó társadalmi nyomásokkal néz szembe, amelyek sürgős figyelmet és aktív társadalmi bevonódást igényelnek. Az EU jelentős részében gyors ütemben öregszik a népesség, miközben a születésszám tartósan alacsony. A folyamat egyre nagyobb terhet ró az egészségügyi ellátórendszerekre, a nyugdíjrendszerekre és a munkaerőpiacokra, és alapvető kérdéseket vet fel a fenntarthatóságról, a generációk közötti méltányosságról, valamint az európai társadalmak jövőbeli szerkezetéről. Ezzel párhuzamosan egy új, globális középosztály megerősödése – különösen Ázsiában és Afrika egyes térségeiben – átrendezi a geopolitikai és gazdasági környezetet. Az európai társadalmaknak alkalmazkodniuk kell, hogy társadalmilag ellenállóképesek és gazdaságilag versenyképesek maradjanak, anélkül hogy közben tovább növelnék az egyenlőtlenségeket.

A munkaerőpiac gyorsan átalakul. A stabil, teljes munkaidős foglalkoztatást egyre gyakrabban váltják fel a széttörödezettebb munkavégzési formák: platformalapú munkák, rövid távú szerződések és különféle szabadúszó konstrukciók. Sok fiatal kiszorul a kiszámítható életpályát kínáló karrierutakból, miközben idősebb munkavállalók nehezen alkalmazkodnak a digitális eszközökhöz vagy az ágazati átmenetekhez. A mintázatok bizonytalanságot

erősítenek, szűkítik a társadalmi mobilitás tereit, és alááshatják a bizalmat azokban az intézményekben, amelyeknek az alapvető jogok védelmét kellene garantálniuk.

A migráció további kihívásokat hoz. Miközben a munkaerőhiány és a demográfiai visszaesés kezelésében fontos tényező, a migráció a kulturális és társadalmi viszonyrendszereket is átalakítja. Számos európai közösség sokszínűbbé vált, a közbeszéd mégsem mindig találja meg a befogadó és érdemi nyelvet a változás leírására. Feszültségek ott alakulhatnak ki, ahol az integrációs politikák alulfinanszírozottak, vagy ahol a bevándorlók akadályokba ütköznek az oktatásban, a lakhatásban vagy a foglalkoztatásban. A mobilitásban rejlő erőforrások helyett a politikai narratívák könnyen megosztó törésvonallá tehetik a kérdést.

A digitális összekapcsoltság gyökeresen átalakította a tanulás, a munka és a véleményformálás módjait. Hozzáférést adott információkhoz, és megkönnyítette a társadalmi ügyek körüli mozgósítást. A fordulat ugyanakkor elmélyítheti a különbségeket a digitális készségekkel rendelkezők és azok között, akik ebből kimaradnak, és felerősítheti a dezinformáció, a polarizáció és a gyűlöletbeszéd hatását. Az online terek egyre inkább a közélet meghatározó színtereivé válnak, miközben gyakran hiányoznak azok a szabályozási és intézményi garanciák, amelyek az emberi méltóságot és a tényeken alapuló tájékozódást védene. (Hoorens, S., Ghez, J., Guerin, B., Shatz, H., Kadl, 2013).

A pedagógusok helyi környezeti kérdésekre épülő állampolgári projektekkel segíthetik a diákokat abban, hogy felismerjék a közvetlen környezetük és a tágabb uniós szakpolitikák közötti kapcsolatot. Lehet szó az iskolai hulladékszokások feltérképezéséről, a lakókörnyezet gyalogosbarát jellegének elemzéséről, vagy egy biodiverzitást támogató iskolakert kialakításáról: a tanulók vizsgálódhatnak, majd olyan javaslatokat fogalmazhatnak meg, amelyek kapcsolódnak uniós stratégiákhoz, például az Európai Zöld Megállapodáshoz vagy a Klímaegyezményhez (Climate Pact). A helyi cselekvések és a kontinens-szintű célok összekötése – például az EU SDG-követő eszközének használatával vagy EU-finanszírozású környezeti esettanulmányok feldolgozásán keresztül – erősíti a tanulói cselekvőképességet

(agency) érzését. A diákok így világosabban látják, hogy a részvételük nem „kicsi” és elszigetelt, hanem a közös, fenntartható európai jövő alakításához is hozzájárul.

4.3 Az EU szerepének átalakulása a globális térben

Az Európai Unió fokozatosan túllép azon a szerepen, hogy elsősorban gazdasági szereplőként tekintsünk rá, és egyre inkább átfogó globális szereplővé válik. A váltást a kereskedelempolitika, a humanitárius segítségnyújtás, a diplomácia és a biztonságpolitikai eszközök együttes alkalmazásán keresztül érvényesíti.

Az EU kereskedelempolitikája messze nem merül ki a vámok csökkentésében. Ma már több mint 70 kereskedelmi megállapodás köti össze partnereit – gyakran környezetvédelmi és munkajogi rendelkezésekkel is – egy olyan keretben, amely a globális kereskedelmet európai értékekhez kapcsolja. A befolyást az euró is erősíti azáltal, hogy valutastabilitást kínál. A világgazdaságban az elmúlt időszakban tapasztalt feszültségek nyomán több elemző amellett érvel, hogy Európának nagyobb felelősséget kell vállalnia a nemzetközi vezetésben, részben kitöltve az Egyesült Államok után keletkező „vezetési űrt”, és olyan szabályalapú világgazdaságot támogatva, amely hosszú távú szövetségekre és közös értékekre épül. (Butler, 2025).

Az európai humanitárius és fejlesztési segítségnyújtás nagy léptékben működik. Az EU válságövezetekben pénzügyi és logisztikai támogatást nyújt, és a katasztrófákra adott válaszlépéseket az Európai Békekeret és az EU Polgári Védelmi Mechanizmusa keretében koordinálja. A válságkezelésben az EU küldöttségei – az Európai Külügyi Szolgálat (EEAS) részeként – kulcsszerepet töltenek be azáltal, hogy a partnerországokban közvetlenül, a helyszínen dolgoznak (European foreign and security policy, 2025). Az említett intézmények nemcsak diplomáciai feladatokat látnak el, hanem Európában és Európán túl is előmozdítják a demokráciát, az emberi jogokat és a jogállamiságot.

Az Európai Külügyi Szolgálatot 2011-ben hozták létre, és az EU diplomáciai szolgálataként működik a főképvisező irányítása alatt. Világszerte több mint 140 küldöttséggel

koordinálja a külügyek, a védelem, a fejlesztés és a klímapolitikai fellépés területeit, és egységes külső hangot ad az Európai Uniónak. (European foreign and security policy, 2025). Ez a koherencia olyan külpolitikát tesz lehetővé, amely a békétárgyalásoktól a klímadiplomáciáig különböző fórumokon is egységes hangon szólal meg.

A kül- és biztonságpolitikai döntések az Európai Tanács és az Európai Unió Tanácsa hatáskörébe tartoznak. E testületek határozzák meg az EU stratégiáját a migráció, a védelmi finanszírozás és a stratégiai telepítések terén. Az EU nem rendelkezik állandó hadsereggel, a közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) keretében azonban – a Stratégiai Iránytű iránymutatása alapján – polgári és katonai missziókat indít a nemzetközi béke megőrzése érdekében (European foreign and security policy, 2025). Az új Readiness 2030 kezdeményezés célja, hogy a növekvő fenyegetések közepette mintegy 800 milliárd euró uniós és tagállami forrást mozgósítson védelmi projektek finanszírozására (Acting on defence to protect Europeans, 2025).

Az EU külső szerepvállalásának átalakulása az uniós polgárság jelentését is formálja. Az olyan jogosultságokat, mint a menedék, a konzuli védelem vagy az utazás biztonsága, ma már nem kizárólag a nemzeti politikák befolyásolják, hanem az EU diplomáciaja és nemzetközi megállapodásai is. Amikor az EU kereskedelmi megállapodásokat tárgyal, vagy külső partnereivel szemben az emberi jogok érvényesítését támogatja, hozzájárul ahhoz, hogy polgárai biztonságosabb termékekhez és erősebb jogi védelemhez jussanak. A kifelé forduló szerep ugyanakkor új felelősségeket is hoz. A polgároktól egyre inkább elvárható, hogy a demokratikus értékek, a fenntarthatóság és a szolidaritás mellett kiálljanak – nemcsak az Unión belül, hanem a határain túlmutató tájékozódásukban és cselekvéseikben is.

Az EU megerősödő nemzetközi szerepe ráirányítja a figyelmet arra is, hogy a polgároknak felelősségük van a tájékozottság fenntartásában, az európai választásokon való részvételben és a szakpolitikai vitákba való bekapcsolódásban. A kereskedelmi nyitottság például részben azon múlik, hogy a polgárok támogatják-e az etikus ellátási láncokat és a globális munkajogi normákat. A humanitárius segítségnyújtás pedig egy tágabb szemléletet

tükröz: annak felismerését, hogy az európaiak felelősséget viselnek a külföldön sérülékeny helyzetben élő közösségek támogatásáért is.

A biztonság- és védelempolitikai törekvések – így a közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) keretében zajló fellépések – közvetlenül is érintik a polgárokat az utazás biztonságán és a konzuli segítségnyújtás lehetőségén keresztül. Ahogyan az EU erősíti belső kapacitásait, a polgárokat egyre inkább arra ösztönzik, hogy átgondolják: ezek a törekvések miként kapcsolódnak a tagállami döntésekhez a védelmi kiadások terén, és hogyan függnek össze a globális biztonság iránti polgári felelősségvállalással.

A polgárok ma több szinten kapcsolódnak be a közéletbe. Legyen szó igazságosabb kereskedelmi megállapodások melletti kampányolásról, az uniós küldöttségek demokráciaépítő törekvéseinek támogatásáról, vagy a nemzetközi békekezdeményezések iránti kiállásról, az európaiak mind gyakrabban vállalnak globális polgári szerepeket. Az uniós polgárság által biztosított jogok – például a szabad mozgás és a más tagállamokban érvényesülő egyenlő bánásmód – annak megértését is feltételezik, miként képviseli és védi az EU polgárait a nemzetközi szinten.

Az iskolák és a helyi közösségek segíthetnek abban, hogy a polgárság kiterjesztett értelmezése a gyakorlatban is megragadhatóvá váljon. A diákok például feltárhatják, hogyan jut el egy fogyasztási termék az európai piacokra az uniós kereskedelmi szabályozás keretei között. Az osztályteremben uniós külpolitikai döntések szimulációjára is sor kerülhet: a tanulók megvizsgálhatják, miként hatnak az olyan kezdeményezések, mint a Readiness 2030, a tagállami védelmi politikákra és a helyi prioritásokra. Az ehhez hasonló tevékenységek megmutatják, hogy a brüsszeli döntések vagy a külső uniós missziók keretében végzett munka közvetlen kapcsolatban áll a mindennapi élettel.

A változó globális szerep arra készíti az uniós polgárokat, hogy a nemzeti határokon túl is gondolkodjanak és cselekedjenek. Uniós polgárnak lenni egyre inkább azt jelenti, hogy olyan Unióban élünk, amely nem csupán reagál a világra, hanem maga is alakítja azt. A jogok

és védelmi garanciák nem a nemzeti határoknál kezdődnek és nem ott érnek véget: európai diplomáciára, szabályozott kereskedelemre, humanitárius szerepvállalásra és közös védelmi törekvésekre is épülnek. Az iskolák és pedagógusok számára mindez azt jelenti, hogy a fiatalokat a polgárság globális dimenzióira is fel kell készíteni – és arra, milyen szerepe lehet ebben az egyes embernek.

A stratégiai autonómia fogalma az Európai Unió külső fellépésének egyik központi témájává vált, különösen a globális erőviszonyok átrendeződése és a fokozódó geopolitikai kihívások nyomán. Eredetileg katonai doktrínákhoz kapcsolódott, mára azonban kiterjed a kül-, védelem- és gazdaságpolitika területeire is. A fogalom az EU azon szándékát fejezi ki, hogy szükség esetén képes legyen önállóan cselekedni, és alakítani tudja a nemzetközi viszonyokat, miközben nyitott marad a multilaterális együttműködésre. A szemléletváltás különösen jelentőssé vált Oroszország 2022-es, teljes körű ukrajnai inváziója után. Az EU nemcsak egységes szankciós rezsimmel válaszolt, hanem felgyorsította az Oroszországtól való energiafüggőség csökkentését célzó lépéseket, elindította a REPowerEU tervet, és elmélyítette a biztonsági együttműködést belső keretek között és a NATO-val is. Ebben az összefüggésben a stratégiai autonómia egyszerre jelent befelé forduló ellenállóképességet – az uniós védelmi ipar és az ellátási láncok megerősítését –, valamint kifelé irányuló cselekvőképességet is: a globális fellépés lehetőségét európai értékek és érdekek védelmében. Szorosan kapcsolódik ahhoz is, hogy mind gyakrabban jelenik meg a „európai szuverenitás” kifejezés, amely az Unió törekvését jelzi a kulcsfontosságú szakpolitikai területek feletti kontroll erősítésére.

Jogi és politikai értelemben a stratégiai autonómia a szuverenitás és a hatáskörök kérdését is új fénytörésbe helyezi az EU intézményi keretében. Nem vitatja a szuverenitás forrását – amely továbbra is a tagállamoknál marad –, hanem arra összpontosít, hogy az Unió képes legyen külső céljait önállóan érvényesíteni. Mindez különösen jól látható a gazdaság- és kereskedelempolitikában, ahol olyan új eszközök, mint a kényszerítés elleni eszköz (Anti-Coercion Instrument), az uniós döntések külső befolyással szembeni védelmét szolgálják.

Ebben a keretben a stratégiai autonómia elmoshatja a „kemény” és a „puha” hatalom hagyományos határait: az önállóság logikáját kiterjeszti a digitális szabályozásra, az ellátási láncok biztonságára és a szankciós politikára is.

A fogalom fejlődése közelebb vitte az EU-t a külső fellépés egységesebb megközelítéséhez, a siker azonban döntően a tagállamok politikai akaratán múlik, különösen a védelem területén. Bár ma már rendelkezésre állnak közös eszközök – köztük az Európai Védelmi Alap, valamint összehangolt ipari projektek –, az integrációs hiányosságok továbbra is fennállnak. Az, hogy a stratégiai autonómia mélyebb jogi egységesüléshez vezet-e, vagy inkább rugalmasabb együttműködési formákat erősít, attól függ, miként kezelik a jövőbeli válságokat, és hogyan tudják a tagállamok összehangolni nemzeti prioritásaikat a közösen vállalt európai célokkal. (Beaucillon, 2023).

A naprakész fejlemények elemzése – például az EU humanitárius válságokra adott válaszai, kereskedelmi tárgyalásai vagy a globális környezetvédelmi csúcstalálkozók – segíti a tanulókat abban, hogy az elvont állampolgári alapelveket valós helyzetekhez kapcsolják. Megbízható hírforrások, uniós sajtóközlemények, valamint az EU Academy vagy az Európai Parlament élő közvetítései révén a pedagógusok támogatni tudják a diákokat abban, hogy kritikai módon vizsgálják: miként hangolja össze az EU belső értékrendjét a külső fellépésével. A munka közben fejlődik a médiaműveltség, a kritikai gondolkodás és a globális kölcsönfüggések megértése is – mindhárom a tájékozott uniós polgárság alapvető feltétele.

5. Az Európához való tartozás erősítése az iskolákban

5.1 Tantermi integráció

Ahhoz, hogy a diákok Európához tartozónak érezzék magukat, először azt kell felismerniük, hogyan kapcsolódik az EU a saját életükhöz, értékeikhez és közösségeikhez. Az iskolák különösen kedvező helyzetben vannak ennek a kapcsolatnak a megteremtésében – nem elvont tanítással, hanem az uniós polgárságra nevelés mindennapi tanulási folyamatokba való beépítésével.

A kiindulópont az, hogy az európai identitás láthatóvá és kézzelfoghatóvá váljon. A pedagógusok például:

- Európa-nap (május 9.) alkalmából tematikus tanórákat és kreatív programokat szervezhetnek egy héten át.
- Létrehozhatnak egy „Európa-falat”, ahol megjelenhetnek a tanulók családtörténetei, beszélt nyelvei, valamint európai utazási és mobilitási tapasztalatai.
- Tantárgyközi projekteket indíthatnak: a matematika kapcsolódhat az uniós költségvetéshez, a földrajz a kohéziós politikához, a művészetek pedig az Erasmus+ élménybeszámolókhöz és történetmeséléshez.

Példa: irodalomórán a diákok egy európai szerző művét olvassák, majd az identitás, a migráció vagy a valahová tartozás kérdéseiről beszélgetnek. Ezt követően feltérképezik, hol élt a szerző, és áttekintik azokat a szabályokat, illetve szakpolitikai kereteket, amelyek a mobilitását lehetővé tették.

A polgárságra nevelést nem érdemes kizárólag az állampolgári ismeretek tantárgyába „bezárni”. Biológián, nyelvi órákon vagy technológiai tárgyakban is megjelenhetnek olyan elemek, mint:

- jogok és felelősségek európai nézőpontból;
- szolidaritás és sokféleség mint az osztálytermi együttélés alapértékei;

- részvétel digitális együttműködési felületeken, például az eTwinningben, ahol a diákok országhatárokon átívelően dolgoznak együtt.

Az európai valahová tartozás egyik legerősebb építőeleme a tanulói cselekvőképesség (agency). A diákok kapjanak vezető szerepet például az alábbiakban:

- iskolai szintű EU-tudatossági kampány vagy diákpodcast szervezése „Mit jelent számomra európainak lenni?” címmel;
- helyi ügyekben mini népszavazások megtervezése és lebonyolítása, majd összevetésük azzal, hogyan működik az uniós döntéshozatal;
- az Európai Unió Tanácsának ülését modellező tanácsi szimuláció megszervezése egy számukra fontos témában, például mentális egészség vagy digitális jóllét kérdésében.

A valahová tartozás nem passzív identitás. Arról szól, hogy a tanuló saját magát hozzájáruló szereplőként látja: olyan emberként, aki képes alakítani azt a közösséget, amelynek része – Európát is beleértve.

5.2 A pedagógusok szakmai fejlődése

Ahhoz, hogy az iskolák tartósan tudják erősíteni az európai valahová tartozás élményét, a törekvésnek túl kell lépnie az egyszeri programokon. Az iskolai kultúrának – a vezetéstől az osztálytermi légkörig – a befogadás, a kíváncsiság és az összekapcsoltság értékeit kell hordoznia.

A pedagógusok szakmai fejlődése nélkülözhetetlen. A tanároknak szükségük van:

- lehetőségekre a gyakorlatcserére európai kollégákkal (például Erasmus+ pedagógus-mobilitás keretében);
- gyakorlati módszertani csomagokra és továbbképzési modulokra arról, miként tanítható az európai uniós polgárság a helyi sajátosságokhoz igazítva;

- ösztönzésre, hogy reflektáljanak saját európai identitásukra és az osztálytermi kiindulópontjaikra.

Néhány megvalósítható intézményi lépés:

- pedagógusokból álló Európai Identitás Munkacsoport létrehozása, amely közösen alakítja ki a hosszú távú víziót;
- uniós témák beépítése az iskolai stratégiába – a fenntarthatósági tervezéstől a digitális befogadásig;
- a tanulói hang intézményesítése, például diákönkormányzati fórumokkal, tanácsokkal vagy iskolai gyűlésekkel, amelyek a demokratikus gyakorlatokat – akár uniós szinten is – mintaként követik.

Ahol a pedagógusok támogatást kapnak ebben a folyamatban, ott a diákok is nyernek. Az iskola nem pusztán tanulási helyszínként jelenik meg, hanem Európa kicsiben megélt modelljeként: sokszínű, tiszteletteljes, részvételre építő és jövőorientált közösségként.

6. Oktatási és módszertani javaslatok

6.1 Tanítási stratégiák

Az uniós polgárságra nevelés hatékony tanítása megköveteli, hogy a pusztán ismeretátadáson túl a transzformatív pedagógia irányába mozduljon el. Ide tartoznak a párbeszédre építő módszerek, a kutatásalapú tanulás és a kritikai reflexió. A jelenlegi kutatások és uniós útmutatók alapján (Descamps, 2019b), négy átfogó stratégia javasolható:

- Projektalapú tanulás (PBL): ösztönzi a tanulók által irányított, valós problémákhoz kapcsolódó feltárást (például iskolai szintű kampány tervezése európai értékekről vagy fenntarthatóságról).
- Esetalapú megközelítés: kortárs uniós esettanulmányok – például klímátárgyalások, polgári kezdeményezések vagy migrációs szakpolitikák – feldolgozásán keresztül a tanulók olyan elemző készségeket fejlesztenek, amelyek jogi és állampolgári keretekhez kapcsolódnak.
- Deliberatív párbeszéd: strukturált beszélgetések, amelyek során a tanulók mérlegelik a bizonyítékokat, egyeztetik az eltérő nézőpontokat, és közös megértést alakítanak ki vitatott kérdésekről, például digitális jogokról vagy identitásról.
- Szimuláció és szerepjáték: a döntéshozatal „átélhető” modellezésével erősíti az uniós intézmények ismeretét, és fejleszti a demokratikus empátiát.

A nagyobb hatás érdekében a stratégiákat érdemes kompetenciakeretekhez kapcsolni, például az Európa Tanács Demokratikus kultúrához szükséges kompetenciák referenciakeretéhez (RFCDC).

A projektalapú tanulásba illesztett tevékenységek – például egy „EU Ifjúsági Tanács” szimulációja – értelmes, kézzelfogható tanulási élményt adhatnak, és összekapcsolhatják a tantermi tanulást a demokratikus folyamatok valós logikájával. A gyakorlat során a diákok különböző uniós tagállamok és Törökország képviselőinek szerepét veszik fel, majd strukturált vitákban és közös döntéshozatalban vesznek részt fiatalokat érintő szakpolitikai kérdésekről, például a környezetvédelemről, a migrációról vagy a foglalkoztatási lehetőségekről. A szimulált tárgyalások révén a tanulók betekintést nyernek a konszenzusteremtés, a diplomácia és a szakpolitika-alkotás összetettségébe európai összefüggésben.

A megközelítés nemcsak az uniós intézmények és az állampolgári részvétel megértését mélyíti el, hanem jól illeszkedik a török tanterv hangsúlyaihoz is, különösen az „aktív polgárság” és a „demokrácia és emberi jogok” témaköreihez. A tankönyvi elmélet és a kortárs európai polgári kihívások összekapcsolásán keresztül a pedagógusok fejleszthetik a diákok kritikai gondolkodását, empátiáját és a megosztott felelősségvállalás érzését mint egy demokratikus társadalom aktív polgárai.

6.2 Digitális eszközök és források

A digitális környezetek új tereket nyitnak a részvétel, az együttműködés és a tudáskonstrukció számára. A digitális eszközök beépítését ugyanakkor kritikai tudatosságnak és befogadó szemléletnek kell irányítania.

Digitális eszközök és források az uniós polgárságra neveléshez (tantermi felhasználással)

- **EU Academy**

<https://academy.europa.eu>

Mi ez? Az Európai Bizottság ingyenesen elérhető tanulási felülete, amely online kurzusokat kínál az EU működéséről, a polgárságból fakadó jogokról, a befogadásról és a digitális részvételről.

Tantermi felhasználás: Rövid videós modulokkal lehet közösen tanulni a diákokkal (például „Hogyan működik az EU?” témában), vagy idősebb tanulók számára mikro-tanúsítványokat lehet kijelölni projektalapú feladatok részeként.

- **European School Education Platform (ESEP) — eTwinning**

<https://www.etwinning.net>

Mi ez? Olyan platform, amely valós időben kapcsol össze európai iskolákat közös, együttműködésre épülő projektek megvalósítására.

Tantermi felhasználás: Indítható közös uniós polgárságra nevelési projekt egy külföldi partnersztállyal – például a fiatalok választási részvételéről, identitásról vagy klímaügyekről –, megosztott virtuális felületek, projekt-naplók és médiatartalmak használatával.

- **Europeana**

<https://www.europeana.eu>

Mi ez? Többnyelvű digitális archívum, amely európai múzeumok, galériák és könyvtárak több mint 50 millió kulturális tételét teszi elérhetővé.

Tantermi felhasználás: Felfedezhetők európai történelemhez, identitáshoz és emberi jogokhoz kapcsolódó műtárgyak, képek és online kiállítások. Kifejezetten alkalmas vizuális történetmesélésre, idővonal-projektekre vagy „Európai emlékeztető” készítésére.

- **Eurodesk**

<https://www.eurodesk.eu>

Mi ez? Ifjúsági információs hálózat, amely segít a fiataloknak megismerni az EU által finanszírozott programokat és a mobilitási lehetőségeket.

Tantermi felhasználás: Létrehozható egy „Mobilitási sarok”, ahol a tanulók utánajárnak, majd bemutatják az európai önkéntességi, utazási vagy állampolgári részvételi lehetőségeket.

- **EU Youth Portal**

<https://youth.europa.eu>

Mi ez? Központi online felület, amely fiatalokat érintő híreket, szakpolitikai információkat, pályázati és finanszírozási lehetőségeket, valamint demokratikus részvételi tartalmakat gyűjt össze.

Tantermi felhasználás: Kiindulópontként használható beszélgetésekhez a fiatalokat érintő prioritásokról, a hozzáférési jogokról, vagy akár olyan „kampány szimulációk” megszervezéséhez, amelyek valós uniós kezdeményezésekre épülnek.

- **Mentimeter**

<https://www.mentimeter.com>

Mi ez? Valós idejű, interaktív eszköz szavazásokhoz, szófelhők készítéséhez, kvizekhez és kérdés–válasz (Q&A) funkcióhoz.

Tantermi felhasználás: Véleményszavazás indítható EU-s értékekről szóló vita közben, ellenőrizhető a megértés uniós intézményekről szóló óra után, vagy a diákok névtelenül is beküldhetik kérdéseiket digitális polgárságról szóló foglalkozás során.

- **Padlet**

<https://www.padlet.com>

Mi ez? Vizuális, együttműködésre épülő „faliújság” platform, ahol a diákok gondolatokat, médiatartalmakat és hivatkozásokat oszthatnak meg.

Tantermi felhasználás: A Padlet használható a „Mit jelent számomra európainak lenni?” kérdésre adott tanulói reflexiók összegyűjtésére, az SDG-hét vállalásainak követésére, vagy egy állampolgári fogalomtár közös összeállítására.

Tippek európai online tanulóközösségek építéséhez

- Indulás eTwinninggel: Az eTwinningen regisztrálható az iskola, majd feltérképezhetők a már futó projektek és fórumok. Tematikus csoportokhoz is érdemes csatlakozni (például „Ifjúsági részvétel” vagy „SDG-oktatás”), ahol hasonló érdeklődésű pedagógusokkal lehet kapcsolatot építeni.

- Közös projektcharta kidolgozása: A partneriskolákkal érdemes rövid megállapodást készíteni, amely rögzíti a közös célokat, a fő témákat (például klímaigazságosság, emberi jogok) és a tanulói szerepeket. A charta irányítúként szolgálhat a közös tervezéshez.
- Közös platformok használata: Hasznos több eszközt összehangolni: Padlet a tanulói reflexiókhoz, Google Docs a közös szövegalkotáshoz, Zoom vagy eTwinning Live események pedig az élő párbeszédhez.
- Határokon átnyúló kihívások tervezése: Interaktív feladatok fejleszthetők, például „virtuális európai parlamenti vita” vagy digitális SDG-kincskeresés. A tanulói vezető szerepek rotálása erősíti az egyenlő részvételt.
- Bizalom és láthatóság építése: Érdemes heti rendszerességgel rövid frissítéseket, fotókat vagy videókat megosztani. Közös blog vagy digitális kiállítás is készülhet, amely bemutatja az eredményeket, és teret ad a közös reflexióra.
- Közös értékelés: Mentimeterrel vagy Kahoot!-tal közös kvízek és visszajelző alkalmak szervezhetők. A csoportok közötti „peer review” (társértékelés) mélyíti az interkulturális megértést, és erősíti a közös felelősségvállalást a projekt eredményeiért.

6.3 Innovatív tanulási megközelítések

Az állampolgári nevelésben az innováció nemcsak új eszközöket, hanem új szemléletet is jelent. Az alábbi pedagógiai irányok a befogadást, a tanulói cselekvőképességet és a demokratikus tanulást egyaránt erősítik.

Gamifikáció (játékosítás) a polgári megértés szolgálatában

Játékelemek (például pontok, szerepek, időre teljesítendő küldetések) beépítésével a diákok interaktív módon fedezhetik fel az uniós intézményeket, a jogok rendszerét

vagy az emberi jogi kereteket. Példa: európai parlamenti vita szimulációja, ahol a tanulók jelvényeket szereznek a hatékony tárgyalásért vagy a konszenzusteremtésért.

Élményközpontú polgári tanulás

A tanulók valós, az iskolájukat vagy közösségüket érintő ügyeken dolgoznak – például akadálymentesítés, környezeti igazságosság vagy ifjúsági részvétel –, és közben kapcsolódási pontokat keresnek uniós szakpolitikai témákhoz, mint az Európai Zöld Megállapodás vagy az alapjogok védelme.

Kortársak által vezetett és generációk közötti demokratikus tanulás

A pedagógusok támogathatják a kortárs tanítást, valamint a diákok és a helyi közösség szereplői (például önkormányzati tisztségviselők, idősebb választók) közötti párbeszédet, hogy több nézőpontjából vizsgálják a közélet kérdéseit. A forma fejleszti az aktív figyelmet, a kritikus kérdezést, és mélyebb rálátást ad a polgári hagyományok és az uniós demokratikus újítások összefüggéseire.

Polgári tervezői gondolkodás (design thinking)

A tervezői gondolkodás lépéseinek – empátia, meghatározás, ötletelés, prototípus, tesztelés – alkalmazása demokratikus kihívásokra. A diákok például újragondolhatják az iskolai diákönkormányzat működését, vagy javaslatot készíthetnek egy helyi fenntarthatósági kezdeményezésre, amely uniós kohéziós célokhoz vagy az SDG-khez kapcsolódik.

“Fiatalok a Zöld Európáért”

A tanulók társadalmi kezdeményezéseket terveznek és valósítanak meg, ami cselekvő szerephez juttatja őket saját közösségükben, miközben megismerik a kortárs uniós prioritásokat. Ha klímaváltozással, nemi egyenlőséggel vagy digitális jogokkal foglalkoznak, közvetlen tapasztalatot szereznek arról, hogyan válik a polgári értékrend konkrét társadalmi cselekvéssé. A tapasztalati tanulás erősíti a vezetői készségeket, a csapatmunkát és az érdekképviselési kompetenciákat, mivel a diákok felelősséget vállalnak a tervezésért, a megvalósításért és az értékelésért. A kezdeményezések ugyanakkor a közösségi felelősségvállalás és az önkéntesség ethoszát is erősítik,

összhangban a nemzeti tanterv céljával: felelős, részvételre kész polgárok nevelésével, akik a helyi közösségi igényeket tágabb európai célokhoz is képesek kapcsolni.

Az innováció a tanítás differenciálását is jelenti a tanulói sokféleséghez igazodva. Az univerzális tervezés a tanulásban (UDL) elvei hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tanulás hozzáférhető és motiváló legyen minden diák számára, beleértve a sajátos nevelési igényű tanulókat és a migrációs háttérrel rendelkező tanulókat is.

6.4 Értékelési módszerek

Az uniós polgárságra nevelésben az értékelésnek elsősorban a fejlesztő, reflexív és részvételre építő megközelítéseket érdemes előtérbe helyezni. Miközben az intézményi tényismeret továbbra is alapvető, azonos súllyal kell figyelmet kapniuk az attitűdöknek, az értékeknek és a kompetenciáknak is.

Ajánlott módszerek:

- Reflexiós naplók: Lehetőséget adnak arra, hogy a tanulók végiggondolják, miként alakulnak nézeteik a polgárságról, identitásról és részvételről.
- Portfólióértékelés: Többdimenziós tanulási folyamatot követ nyomon írásos munkák, kreatív produktumok és önértékelések alapján.
- Társ- és önértékelés: Ösztönzi a metakogníciót és a polgári felelősségvállalást.
  - Kompetenciaalapú értékelési rubrikák: Az RFCDC-hez (Reference Framework of Competences for Democratic Culture) vagy hasonló keretrendszerekhez igazodva mérik többek között az interkulturális megértést, az empátiát és a kritikai gondolkodást.

Az összegző értékelés (szummatív) feladatai lehetnek például:

- Egy valós Európai Unió Bírósága (EUB) ítélet elemzése.

- Vita forgatókönyvekre építve az EU bővítésének lehetséges irányairól.
- Figyelemfelhívó kampány megtervezése, amely illeszkedik egy SDG-célhoz vagy valamely uniós szakpolitikai célkitűzéshez.

7. Összegzés és kulcsüzenetek

7.1 A fő koncepciók áttekintése

Az európai uniós polgárság több mint jogi keretrendszer: részvételre épülő, etikai és befogadó identitás, amely jogokra, felelősségekre és közösen vallott értékekre támaszkodik. A Maastrichti Szerződés vezette be, majd a későbbi jogi eszközök és a bírósági gyakorlat tovább bővítette. Az uniós polgárság olyan jogosultságokat biztosít az egyéneknek, amelyek túlmutatnak a nemzeti határokon.

A kézikönyvben tárgyalt fő dimenziók:

- az uniós polgárság jogi és intézményi keretei (EUMSZ, Alapjogi Charta);
- a szabad mozgás, a politikai részvétel, a konzuli védelem és a petíció joga;
- a polgárság fejlődése a piaci jellegű jogosultságoktól egy kvázi alkotmányos státusz felé;
- az uniós intézmények szerepe a polgári részvétel támogatásában (például európai polgári kezdeményezés, Európai Parlament);
- az európai identitás felfogása mint többrétegű, polgári alapú és befogadó kötődés;
- az aktív polgárság jelentősége az offline és az online nyilvánosságban;
- a környezeti és digitális kihívások mint az állampolgári nevelés jövőjének meghatározó tényezői.

A felsorolt elemek együtt egy összetett és folyamatosan alakuló polgárságmodellt rajzolnak ki, amely megértést és cselekvést egyaránt igényel – az osztályteremben és azon túl is.

7.2 Reflexiós kérdések

A szakmai fejlődés és a kritikai részvétel támogatása érdekében a pedagógusok és a tanulók számára az alábbi kérdések átgondolása javasolt:

- Mit jelent a mai Európában egyszerre tagállami állampolgárnak és uniós polgárnak lenni?
- Hogyan alakítják át a digitális és környezeti kihívások a polgárok jogait és felelősségeit?
- Milyen strukturális akadályok gátolják abban a fiatalokat, hogy teljes mértékben bekapcsolódjanak az EU demokratikus életébe?
- Hogyan válhat az iskola a befogadó, kritikai és részvételre építő uniós polgárság „műhelyévé”?
- Az uniós identitás mely elemei a leginkább jelentéstelnek a diákjaim számára – és hogyan tudom párbeszédbe hozni őket a helyi vagy nemzeti narratívákkal?

7.3 Gyakorlati alkalmazások

A kézikönyv használható kiinduló keretként olyan interdiszciplináris tanulási egységek tervezéséhez, amelyek összekapcsolják az állampolgári nevelést, a történelmet, a digitális műveltséget és a környezettudományi ismereteket.

- A polgári tanulásba érdemes beépíteni reflexív és részvételre építő értékelési formákat (például tanulói portfóliókat, EU-témájú vitákat).

- A diákokat valós részvételi felületekhez és eszközökhöz is hozzá lehet kapcsolni (például európai polgári kezdeményezés, EU Youth Portal, Erasmus+).
- A tanulási eredmények megoszthatók a tágabb iskolai közösséggel kiállítások, nyilvános beszédek, vagy helyi önkormányzattal megvalósuló együttműködések formájában.

Mindenekelőtt az a cél, hogy a pedagógusok magabiztosan tudjanak olyan polgárságra nevelési tanulási folyamatokat vezetni, amelyek:

- jogalapúak,
- tanulóközpontúak,
- jövőorientáltak,
- minden tanuló számára befogadóak.

Amikor az uniós polgárság a fiatalok megélt tapasztalataihoz kapcsolódik, az iskola átalakító szerepet tölthet be abban, hogy a következő nemzedék felkészüljön a demokratikus részvételre, aktív közéleti szerepvállalásra és a kihívásokkal szembeni társadalmi ellenállóképességre Európában.

8. Önértékelő tesztkérdések

8.1 Önellenőrző kérdések

A nyitott végű kérdések segítik a tanulókat abban, hogy felmérjék, miként alakul az uniós polgárságról alkotott értelmezésük a személyes identitás és a polgári bevonódás összefüggésében.

1. Hogyan értem a tagállami állampolgárság és az uniós polgárság kapcsolatát?
2. Milyen értelemben érzem magam egy európai közösség részének?

Miben nem?
3. Az uniós polgárságból fakadó jogok közül melyekkel éltem már – vagy melyekkel élnék szívesen –, és miért?
4. Hogyan támogatja szerintem az EU a fiatalok befogadását és demokratikus részvételét?
5. Milyen kihívásokat látok a digitális vagy ökológiai polgárság megélésében?
6. Hogyan tudok aktív uniós polgárként hozzájárulni a helyi vagy iskolai közösség alakításához?
7. Mit jelent számomra a szolidaritás az uniós polgárság összefüggésében?
8. Hogyan ismerem fel, és hogyan kezelem a dezinformációt vagy az elfogultságot az online közéleti beszélgetésekben?
9. Mely uniós programokhoz vagy lehetőségekhez (például Erasmus+, ifjúsági fórumok) csatlakoznék szívesen, és miért?
10. Milyen módon gazdagíthatja az identitásom – kulturális, nyelvi vagy társadalmi – a sokszínű európai polgárság gondolatát?

8.2 Tudásalapú kérdések

A kérdések a tanulók alapvető jogi, intézményi és szakpolitikai ismereteinek felidézését mérik.

1. Mikor vezették be hivatalosan az uniós polgárságot?
  - a) 1957
  - b) 1986
  - c) 1992
  - d) 2007
2. Melyik cikk rögzíti az EUMSZ-ben az uniós polgárság jogalapját?
  - a) 15. cikk
  - b) 20. cikk
  - c) 45. cikk
  - d) 25. cikk
3. Mi az európai polgári kezdeményezés?
  - a) Ifjúsági csereprogramokat támogató platform
  - b) Jog a szavazásra minden nemzeti választáson
  - c) Olyan mechanizmus, amely révén a polgárok uniós jogalkotást kezdeményezhetnek
  - d) Regionális fejlesztéstervezést segítő eszköz
4. Az alábbiak közül melyik teszi lehetővé, hogy a polgárok közvetlenül bekapcsolódjanak a döntéshozatalba?
  - a) Az Európai Unió Bírósága
  - b) Európai Központi Bank
  - c) Európai polgári kezdeményezés
  - d) Európai Beruházási Bank
5. Mi az Európai Unió Alapjogi Chartájának szerepe?
  - a) Irányadó jellegű, de nincs jogi kötőereje

- b) Csak az EU-tagságra pályázó országokra alkalmazandó
  - c) Kötelező erejű jogokat és alapelveket rögzít az uniós intézményekre és a tagállamokra, amikor uniós jogot hajtanak végre
  - d) Csak akkor alkalmazandó, amikor uniós polgárok az EU-n kívül utaznak
6. Melyik szerződés rögzítette egyértelműen, hogy az uniós polgárság kiegészíti, de nem váltja fel a tagállami állampolgárságot?
- a) Amszterdami Szerződés
  - b) Maastrichti Szerződés
  - c) Lisszaboni Szerződés
  - d) Nizzai Szerződés
7. Melyik uniós intézményt választják közvetlenül az uniós polgárok?
- a) Európai Bizottság
  - b) Európai Parlament
  - c) Európai Tanács
  - d) Az Európai Unió Tanácsa
8. Milyen jog illeti meg az uniós polgárokat az EU-n kívül, egy harmadik országban?
- a) Hozzáférés uniós nagykövetségekhez
  - b) Konzuli védelem igénybevétele bármely uniós tagállam konzuli képviseletétől
  - c) Automatikus vízummentesség
  - d) A Bizottságtól automatikusan járó ingyenes jogi segítség
9. Az alábbiak közül melyik nem az uniós polgárságból fakadó jog?
- a) Petíció benyújtásának joga az Európai Parlamenthez
  - b) Diplomáciai mentességhez való jog
  - c) Szavazati jog az európai parlamenti választásokon
  - d) Az európai ombudsmanhoz fordulás joga

10. Mi az Európai Unió Alapjogi Chartájának egyik kulcsfontosságú jellemzője?
- a) Csak a nemzeti kormányokra alkalmazandó
  - b) Nem kötelező erejű, csupán szimbolikus
  - c) Teljes jogi kötőerővel bír az EU jogrendjében
  - d) Csak az európai parlamenti képviselőkre alkalmazandó

Megoldókulcs (csak pedagógusoknak)

- 1. c) 1992
- 2. b) 20. cikk
- 3. c) Olyan mechanizmus, amely révén a polgárok uniós jogalkotást kezdeményezhetnek
- 4. c) Európai polgári kezdeményezés
- 5. c) Kötelező erejű jogokat és alapelveket rögzít az uniós intézményekre és a tagállamokra, amikor uniós jogot hajtanak végre
- 6. c) Lisszaboni Szerződés
- 7. b) Európai Parlament
- 8. b) Konzuli védelem igénybevétele bármely uniós tagállam konzuli képviseletétől
- 9. b) Diplomáciai mentességhez való jog
- 10. c) Teljes jogi kötőerővel bír az EU jogrendjében

8.3 Alkalmazható gyakorlatok

A feladatok a kritikai gondolkodást, az együttműködést és az ismeretek gyakorlati helyzetekben való alkalmazását támogatják.

1. feladat: Polgársági „audit”

A tanulók egyéni vagy osztályszintű „auditot” készítenek arról, mennyire hozzáférhetők a polgári részvétel eszközei (például választójoghoz kapcsolódó információk, tájékoztató platformok, nyelvi támogatás). Az eredmények rövid prezentációban megoszthatók.

2. feladat: Szerződés-idővonal

Csoportmunkában a tanulók vizuális idővonalat készítenek az EU alapvető szerződéseiről (Maastrichttől Lisszabonig), és kiemelik, melyik dokumentum milyen módon bővítette a polgárságból fakadó jogokat.

3. feladat: „Szimulált” európai polgári kezdeményezés

A tanulók egy, fiatalokat érintő témára (például klímavédelem, mentális egészség, digitális adatvédelem) kidolgoznak egy „ál” európai polgári kezdeményezést: címmel, célkitűzésekkel és rövid indoklással.

4. feladat: Identitástérkép

Sablon segítségével a tanulók feltérképezik, hogyan kapcsolódik egymáshoz a személyes, a nemzeti és az európai identitásuk. A feladatot reflexió követi a befogadás, a sokféleség és a valahová tartozás témáiban.

5. feladat: Vita egy globális kihívásról

Az osztályt az uniós intézményeket képviselő „delegációkra” osztjuk. A tanulók egy aktuális globális kihívást (például humanitárius segítségnyújtás, migrációs szakpolitika) vitatnak meg az uniós polgárság és az EU értékei felől nézve.

9. Függelék

9.1 Fogalomjegyzék

Aktív polgárság – Részvétel egy közösség életében önkéntességen, szavazáson, nyilvános párbeszéden vagy közös ügyeket megcélzó projektek szervezésén keresztül.

Alapjogi Charta – Olyan dokumentum, amely az EU-ban élők alapvető jogait és szabadságait rögzíti, beleértve az emberi méltóságot, az egyenlőséget, az igazságosságot és az oktatáshoz való jogot.

Befogadás (inklúzió) – Olyan oktatási és közéleti gyakorlatok összessége, amelyek biztosítják, hogy háttértől vagy képességektől függetlenül mindenki teljes értékűen részt vehessen a társadalmi és demokratikus életben.

Digitális polgárság – Digitális technológiák felelős, etikus és tájékozott használata kommunikációra, részvételre és társadalmi cselekvésre.

Európai polgári kezdeményezés (ECI) – Olyan eszköz, amely lehetővé teszi, hogy az uniós polgárok új uniós jogszabályokra tegyenek javaslatot legalább egymillió aláírás összegyűjtésével, legalább hét tagállamból.

Európai Zöld Megállapodás – Az EU stratégiai menetrendje a 2050-ig elérendő klímasemlegességhez, valamint a fenntarthatóság érvényesítéséhez valamennyi szakpolitikai területen.

Lisszaboni Szerződés – A 2007-ben aláírt szerződés, amely átalakította az EU intézményi szerkezetét, és megerősítette az uniós polgárság jogi alapjait.

Polgárságra nevelés – Tanítás és tanulás a jogokról, felelősségekről, részvételről és identitásról állampolgári és politikai összefüggésben.

Szabad mozgás – Az a jog, amely lehetővé teszi az uniós polgárok számára, hogy bármely másik tagállamban külön engedély nélkül éljenek, dolgozzanak, tanuljanak vagy nyugdíjasként letelepedjenek.

Többszintű kormányzás – Olyan rendszer, amelyben a politikai döntéshozatal és hatáskörök megoszlanak helyi, nemzeti és szupranacionális szintek között (például az EU intézményei).

Transzformatív pedagógia – Olyan oktatási megközelítések, amelyek a kritikai tudatosságot, a tanulói cselekvőképességet és a demokratikus értékeket erősítik.

9.2 Rövidítések

ECJ – Európai Unió Bírósága (angol rövidítés; gyakorlatban többnyire az EUB használatos)

EP-képviselő – európai parlamenti képviselő (MEP)

EPI – európai polgári kezdeményezés

EU – Európai Unió

EUB – az Európai Unió Bírósága

EUMSZ – az Európai Unió működéséről szóló szerződés

EUSZ – az Európai Unióról szóló szerződés

GDPR – Általános Adatvédelmi Rendelet

MI – mesterséges intelligencia

PBL – projektalapú tanulás

RFCDK – a demokratikus kultúrához szükséges kompetenciák referenciakerete

SDG – fenntartható fejlődési cél

SNI – sajátos nevelési igény (SEN)

9.3 Ajánlott honlapok és olvasmányok

- European Parliament Think Tank – Civic Engagement Briefing

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)747459](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)747459)

Az EU állampolgári részvételéről szóló szakpolitikai háttéranyag, amely a fiatalok részvételét, a demokratikus kihívásokat és az intézményi válaszokat vizsgálja.

- Eurydice – Áttekintés az állampolgári nevelésről

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/topics/citizenship-education>

Összehasonlító adatokat közöl arról, hogyan épül fel az állampolgári nevelés az EU-tagállamok iskoláiban, beleértve a tantervi tartalmakat és a nemzeti stratégiákat.

- Európa Tanács – Európai tér az állampolgári nevelés számára

<https://www.coe.int/en/web/education/european-space-for-citizenship-education>

A demokratikus kompetenciák fejlesztését támogatja az oktatásban; tanítási eszközöket, szakpolitikai kereteket és az interkulturális párbeszédet segítő anyagokat kínál.

- EERA – Állampolgári nevelés Európában és azon túl

<https://eera-ecer.de/ecer-2023-glasgow/ecer-programme/eera-sessions/citizenship-education-in-europe-and-beyond-the-role-of-research>

Az Európai Neveléstudományi Kutatási Társaság (EERA) szekció-archívuma, amely azt vizsgálja, miként járul hozzá a kutatás az állampolgári nevelés gyakorlatához és szakpolitikájához.

- Bauböck, R. (2019). *Debating European Citizenship*. Springer.
- Council of Europe (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC)*.
- European Commission. (2020). *EU Citizenship Report*.
- European Liberal Forum. (2019). *To Be or Not to Be – EU Citizenship*.
- Kochenov, D. (2017). *EU Citizenship and Federalism: The Role of Rights*. Cambridge University Press.
- Shaw, J. (2018). *The Transformation of Citizenship in the European Union*. Cambridge University Press.

9.4 Gyakran Ismételt Kérdések (GYIK)

K1: Minden uniós polgár ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, függetlenül attól, hol él?

Igen, ugyanakkor a jogok gyakorlati érvényesítése eltérhet a tagállami eljárásoktól függően (például a választási regisztráció szabályai miatt).

K2: Részt vehetnek-e nem uniós állampolgárságú diákok az uniós polgárságra nevelésben?

Természetesen. Az uniós polgárságra nevelés a demokrácia, a jogok és az identitás megértését támogatja – olyan fogalmakat, amelyek minden tanuló számára relevánsak.

K3: Mi a különbség az uniós polgárság és a tagállami állampolgárság között?

Az uniós polgárság kiegészíti, de nem váltja fel a tagállami állampolgárságot. Olyan többletjogokat biztosít, amelyek az EU tagállamai között érvényesülnek.

K4: Hogyan tudnak a pedagógusok naprakészek maradni az uniós polgársághoz kapcsolódó forrásokból?

Az EU Academy, az Európai Bizottság honlapjai, az eTwinning, valamint a nemzeti Europe Direct központok rendszeresen közölnek frissítéseket és képzési lehetőségeket.

K5: Létezik központi tanterv az uniós polgárság iskolai tanítására?

Nem. Az oktatás tagállami hatáskör, ugyanakkor EU-finanszírozású projektek – például a EuroCivic Lab – összehangolt tananyagokat és módszertani útmutatást kínálnak.

K6: Szavazhatnak-e az uniós polgárok nemzeti választásokon, ha egy másik tagállamban élnek?

Nem. A lakóhely szerinti tagállamban a helyhatósági és az európai parlamenti választásokon szavazhatnak, a nemzeti választójog viszont jellemzően az állampolgárság szerinti országhoz kötődik.

K7: Vonatkozik-e az uniós polgárság a gyermekekre és fiatalokra is?

Igen. Az EU tagállamainak minden állampolgára – a kiskorúak is – uniós polgár, és jogosult az uniós polgárságból fakadó jogokra, noha egyes jogok (például a szavazás) csak meghatározott életkortól gyakorolhatók.

K8: Mi történik az uniós polgársággal, ha egy ország kilép az EU-ból?

Az uniós polgárság a tagállami állampolgársághoz kötődik. Kilépés esetén az érintett ország állampolgárai általában elveszítik az uniós polgárságot – kivéve, ha új megállapodások másként rendelkeznek.

K9: Hogyan kapcsolódik az uniós polgárság a mindennapi élethez?

Olyan jogosultságokban jelenik meg, mint a másik tagállamban való munkavállalás, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés külföldön, a mobiltelefon-használat többletdíjak nélküli határokon átvelő működése, vagy az Erasmus+ keretében folytatott tanulmányok.

K10: Részesülhetnek-e nem uniós állampolgárok az uniós polgárságból fakadó jogokból?

Közvetlenül nem, ugyanakkor egyes jogosultságok – például az iskolai egyenlő bánásmód vagy bizonyos közszolgáltatásokhoz való hozzáférés – nemzeti jogon, illetve az uniós antidiszkriminációs elvek alapján kiterjedhetnek rájuk is.

Hivatkozások

Acting on defence to protect Europeans. (2025, March 28.). Retrieved from European Commission: https://commission.europa.eu/topics/defence/future-european-defence_en

Alemanno, A. (2024, June 04). *Citizen participation in the EU's democratic life.* Retrieved from Elcano Royal Institute: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/citizen-participation-in-the-eu-democratic-life/>

Beaucillon, C. (2023, July 27.). *Strategic Autonomy: A New Identity for the EU as a Global Actor.* *European Papers* (ISSN 2499-8249 - doi: 10.15166/2499-8249/664), 417-428.

Butler, C. (2025, March 27). *Europe must forge a new role in the global economy.* Retrieved from Chatham House: https://www.chathamhouse.org/2025/03/europe-must-forge-new-role-global-economy?utm_source=chatgpt.com

Descamps, C. (2019). *European citizenship in practice* (Vol. To be or not to be). (C. Descamps, Ed.) ELF.

Descamps, C. (2019). *The European added value of Union Citizenship* (Vol. To be or not to be). (C. Descamps, Ed.) European Liberal Forum.

European approach to artificial intelligence. (2025, April 09). Retrieved from European Commission: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>

European foreign and security policy. (2025). Retrieved from European Union: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/foreign-and-security-policy_en

European Union Citizenship. (2013). Retrieved from Europa.EU: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1042>

Gamon, C. (2019). *Leveraging EU citizenship* (Vol. To be or not to be). (C. Descamps, Ed.) ELF.

Guszmán, G. (2009, June). *Enhancing Active Citizenship through Educational and Local Governmental Issues*. Retrieved from Promoting active inclusion:
https://www.cedefop.europa.eu/files/2010_kss_bookletfinalcompiled.pdf

Hoorens, S., Ghez, J., Guerin, B., Shatz, H., Kadl. (2013). *Global societal trends to 2030: Thematic analysis (RR-479-EC*. RAND Europe.

Lisbon Declaration: Education for Inclusion and Democratic Citizenship in Europe. (2022).

Maciejewski, M., & Bux, U. (2024, May). *The citizens of the Union and their rights*. Retrieved from Fact Sheets on the European Union:
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/145/the-citizens-of-the-union-and-their-rights>

Quick guide to active European citizenship. (n.d.). Retrieved from European Democracy Passport:
<https://www.eesc.europa.eu/eptac/en/quickguide-to-active-citizenship.html>

State of Europe's environment. (2025, April 23). Retrieved from European Environment Agency:
<https://www.eea.europa.eu/en/topics/at-a-glance/state-of-europes-environment#:~:text=Climate%20change%20poses%20risks%20to,billion%20between%202021%20and%202023>.

Strumia, F. (2019). *Brexit and the static citizens: the forgotten side of citizenship loss* (Vol. To be or not to be). (C. Descamps, Ed.) EFL.

Unlocking the Democratic Power of Digital Citizenship: The European Year of Digital Citizenship Education 2025. (2025, January 02). Retrieved from Council of Europe:
<https://www.coe.int/en/web/portal/-/unlocking-the-democratic-power-of-digital-citizenship-the-european-year-of-digital-citizenship-education-2025>

Waele, H. (2010). EU Citizenship. Revisiting its meaning, place and potential. *European Journal of Migration and Law*, 11(3), 319-336.

Yeong, L. (2013, October). *EU citizenship Citizenship and identity beyond national borders*. Retrieved from <https://aei.pitt.edu/47402/1/BB10-EU-citizenship-and-identity.pdf>